

NaderBekeken

Leven in verwondering

Verder in dit nummer o.a.:

- Toneel en preek
- Dynamiet van de opstanding
- Rare jongens, die christenen

Als een droom

Een pelgrimslied

Toen de HEER het lot van Sion keerde, was het of wij droomden, een lach vulde onze mond, onze tong brak uit in gejuich.

Toen zeiden alle volken: 'De HEER heeft voor hen iets groots verricht.'

Ja, de HEER had voor ons iets groots verricht, we waren vol vreugde.

Keer ook nu ons lot, HEER, zoals u water doet weerkeren in de woestijn.

Zij die in tranen zaaien, zullen oogsten met gejuich.

Wie in tranen op weg gaat, dragend de buidel met zaad, zal thuiskomen met gejuich, dragend de volle schoven.

(Psalm 126)

Het was voor het volk Israël als een droom toen God hun lot keerde. Uitbundig was men geweest: gelach, gejuich. En zelfs de andere volken stemden in met de lof aan de HEER. Hij heeft iets groots voor hen verricht.

Vaak wordt deze psalm in verband gebracht met de gebeurtenis dat het volk Israël terug mocht keren uit de ballingschap. Dat zie je terug in veel vertalingen en berijmingen. Maar de NBV vertaalt het neutraler en dat is ook heel goed mogelijk. En dan kun je bij deze psalm ook denken aan al die andere keren dat God een keer heeft gebracht in het lot van Sion, in het lot van zijn volk. Bijvoorbeeld aan de uittocht uit Egypte. Daarin liet God zijn grote daden zien en moesten alle volken wel erkennen: Hij heeft iets groots voor hen verricht.

Vooral dat laatste was iets wat een extra glans aan hun uitbundigheid gaf.

De eeuwen door had het volk van God het er wel eens moeilijk mee gehad dat ze een God dienden die je niet kon zien. Vaak werden ze erom gehoond. 'Waar is nu uw God?' is een steeds terugkerende vraag. De bespottung was soms niet te verdragen. Maar nu, in deze situatie, hadden zelfs de heidenen het moeten erkennen: De HEER is God en Hij heeft iets groots voor hen verricht.

Grote dingen

Het doet me denken aan de val van de Berlijnse Muur. Wat een indrukwekkende gebeurtenis was dat. Toen

gebeurden er grote dingen. Wat een euforie en uitgelatenheid was er. Gejuich en gelach, en voor velen was het alsof zij droomden. Langzaam daalde het IJzeren Gordijn en was Oost-Europa weer bereikbaar voor West-Europa en andersom. Vaak is er aandacht voor de politieke ontwikkelingen die leidden tot de val van de Muur. Maar gelukkig is er ook vaak aandacht voor de rol van het gebed in deze periode en de bijzondere invloed die er uitging van de wekelijkse gebedsdiensten voor de vrede in Leipzig. Ook niet-gelovigen onderkennen de invloed van de kerken in dit proces.

Maar je kunt ook denken aan situaties in ons kerkelijk leven. Periodes in de kerkgeschiedenis die beleefd werden als momenten waarop God ons lot keerde. Eensgezindheid in de gemeente, opbouw van het kerkelijk leven, groei in liefde voor God en elkaar.

Bittere klank

Het was als een droom, zegt Psalm 126. Maar dat is het allang niet meer. De herhaling van vers 3 heeft een bittere klank. In de NBV treffend vertaald met: Ja, de HEER had voor ons iets groots verricht. De voltooid verleden tijd. Maar dat is het allang niet meer. Het is niet moeilijk om hiervan voorbeelden te bedenken in het leven van het volk Israël. Het enthousiasme na de bevrijding uit Egypte veranderde al snel in gemopper en eindigde in een slepende tocht van veertig jaar door de woestijn. Na de terugkeer uit ballingschap kwam de bouw van muren en tempel al snel stil te liggen. En de volken rondom begonnen weer te honen: 'Waar is jullie God? Weet je zeker dat je je niet hebt vergist? Was het geen toeval?' En dat was moeilijk te verteren, juist als je zo duidelijk Gods grootheid en macht gezien hebt.

Die bitterheid is wel herkenbaar, zeker ook in een krimpende kerk. En bij ons in Delfzijl, de snelst krimpende burgerlijke gemeente van Nederland, gaat dat dan in de kerk dubbelop. Wat moet je dan? Het hoofd maar laten hangen? Het bijltje erbij neergooien? Dat is best wel verleidelijk, maar dat is niet wat Psalm 126 ons laat zien.

Bidden heeft zin

Keer ook nu ons lot, HEER. Een gebed! Wat God kon in het verleden, dat kan Hij nog steeds. Daarom heeft bidden zin. Denken aan Gods grote daden in het verleden kan soms een bittere klank krijgen, maar als het tot gebed leidt, hoeft dat niet zo te blijven. Hetzelfde kom je tegen in Psalm 77:12: Ik denk terug aan de daden van de HEER – ja, ik denk aan uw wonderen van vroeger. En daarom kon er ook bij gezegd worden: zoals U water doet weerkeren in de woestijn. Het lijkt een onrealistisch gebed. Water in de woestijn. Kun je niet beter beginnen met vragen om iets wat meer voor de hand ligt? Maar het volk Israël wist: God heeft eens water in de woestijn gegeven, Hij kan het zo weer doen. En daarom baden ze in deze woestijnperiode van hun geestelijk leven dat God opnieuw hun lot zou keren.

Dat is een aansporing en bemoediging voor ons om ook te bidden in de woestijnperiodes van ons geestelijk leven en ons kerkelijk leven. We mogen denken aan Gods grote daden van weleer. Als je leest over de opwekking die plaatsvond ten tijde van Jonathan Edwards, wekt dat verlangen en verwachting naar wat God ook in onze dagen en in de kerken in Nederland kan doen. Laten we ervoor op de knieën gaan en bidden dat God door zijn Geest grote dingen doet in onze dagen, tot zijn eigen eer en glorie. Met dat gebed in ons hart en vol vertrouwen kunnen we dan aan het werk gaan op de plek in de kerk waar God ons gesteld heeft. De laatste twee verzen laten zien dat het werk gewoon moet doorgaan. Er moet elk jaar weer gezaaid worden en dat gaat vaak gepaard met tranen en moeite, maar tegelijk is er de verwachting van de oogst die alle verwachtingen zal overtreffen.

Nog groter

Ja, het was als een droom. Dat is het allang niet meer, maar wat God nog zal doen, zal onze stoutste dromen overtreffen.

Deze verzen uit Psalm 126 zijn van toepassing op hoe het in het koninkrijk van God werkt. De commentaar van Keil-Delitzsch vermeldt hierover: 'Onder het zaaien moeten we verstaan elke bijdrage van elk individu om het koninkrijk op te bouwen.' Iedereen die geprobeerd heeft zijn bijdrage te leveren in het koninkrijk, weet dat het moeizaam is, dat het gepaard gaat met tranen en moeite en pijn. Maar de Koning van dit koninkrijk heeft laten zien wat er moet gebeuren als het moeilijk wordt. Juist toen het moeilijk werd, ging Hij door! Niet zonder bloed, zweet en tranen, maar Hij ging door. Want Hij wist dat de oogst het waard was. 'Denkend aan de vreugde die voor Hem in het verschiep lag, liet Hij zich niet afschrikken door de schande van het kruis' (Heb. 12:2). Bij die oogst moeten we volgens Keil-Delitzsch denken aan de vrucht die door Gods zegen groter zal zijn dan ons bidden en ons denken. Dat is de belofte die vanuit deze psalm naar ons toekomt. We mogen thuiskomen met gejuich, dragend de volle schoven.

Nader Bekeken

- **Schriftlicht**
Als een droom 170
Peter Drost
- **Kroniek**
Toneel in de eredienst? 173
Pieter Boonstra
- **Thema**
Rare jongens, die christenen. Kleine kerken in een ongelovige wereld 176
Henk Drost
- **Column**
Kerk zoekt preker en doper 180
Gijs Zomer
- **Woordwaarde**
Ineenstrengeling 181
Egbert Brink
- **Klimaatafspraken**
Naar buiten 183
Pieter Niemeijer
- **Rondblik**
Leven met de Here 184
Jaap Burger
- **Synode 2017**
Impressie Generale Synode 188
Dick Dreschler
- **Gemeentebreed**
Jezus de Messias van het Oude Testament 190
Aryjan Hendriks
- **Gelezen**
Théodore de Bèze 192
Harm Boiten
- **Gedicht**
Waar werd oprechter trouw. Joost van den Vondel 195
Gert Slings
- **Persrevue**
Luther en het joodse volk 196
Vrouw, ambt en Nader Bekeken 198
Perry Storm

Niet tevergeefs

Soms mag je al iets oogsten in dit leven. Dat is geweldig. Rond deze tijd doen veel jongeren in onze kerken beïjdenis. Ja, het zijn er elk jaar minder, blijkt uit onderzoek, maar toch, een prachtige oogst als je als gemeente jaren hebt geïnvesteerd in het onderwijzen van deze jongeren in de 'voorzeide leer'.

Maar lang niet altijd kunnen we in dit leven oogsten wat we gezaaid hebben. Vaak moeten we leven van de belofte. Maar dat is dan ook geloof. En wat een geweldige belofte hebben we! In 1 Korintiërs 15:58 staat: 'Zet u altijd volledig

blijven zaaien, ook al is het onder tranen. Omdat we deze beloften hebben, mogen we dromen van een heerlijke toekomst voor onszelf en voor Gods kerk. Nu al, wie weet wat God nog in deze tijd gaat doen? Maar zeker ook voor de eeuwigheid.

Hoe kan deze belofte in de brief van Paulus waar zijn? Dat kan omdat Jezus Christus zelf het zaad is geworden. In Johannes 12:23-24 staat: 'De tijd is gekomen dat de Mensenzoon tot majesteit wordt verheven. Waarachtig, ik verzeker u: als een graankorrel niet in de aarde valt en sterft, blijft het één graankorrel, maar wanneer hij sterft draagt hij veel vrucht.'

Jezus krijgt de prijs waar Hij voor stierf: vele volken als zijn erfdeel' (Opwekking 704).

'Daarom, mijn geliefde broeders, wees standvastig, onwankelbaar, altijd overvloedig in het werk van de Heere, in de wetenschap dat uw inspanning niet tevergeefs is in de Heere' (1 Korintiërs 15:58 HSV).

Laten we dus blijven bidden en blijven werken tot zijn eer.

Zonne der gerechtigheid,
ga ons op in deze tijd,
opdat al wat leeft de dag
in uw kerk aanschouwen mag.
Erbarm U, Heer.

Wek de dode christenheid
uit haar zelfverzekerdheid;
zend uw stralen overal,
dat de aarde U loven zal.
Erbarm U, Heer.

Zie, Heer, de verdeeldheid aan,
die geen mens ooit helen kan.
Breng, o Herder, in Gods naam
uw verstrooide kudde saam.
Erbarm U, Heer.

Open overal de poort,
Heer, voor uw voortvarend woord,
win elk volk met stille kracht
voor uw rijk, verdrijf de nacht!
Erbarm U, Heer.

Geef geloof aan wie Gij zendt,
hoop en liefde, dat op 't eind
wat met tranen werd gezaaid
met gejuich mag zijn gemaaid.
Erbarm U, Heer.

Laat ons zo uw heerlijkheid
zien in deze donk're tijd,
opdat wij nu en voortaan
trouw U ter beschikking staan.
Erbarm U, Heer.

Alle eer en macht en kracht
worde, Heer, U toegebracht;
heel de mensheid stemme saam
in de drieklank van uw naam.
Erbarm U, Heer.

(Liedboek voor de kerken, Gez. 313)

in voor het werk van de Heer, in het besef dat door de Heer uw inspanningen nooit tevergeefs zijn.'

Als door de Heer je inspanningen nooit tevergeefs zijn, dan is dat ook een geweldige aanmoediging om door te gaan met het werk van de Heer. Om te

De vrucht van Jezus' sterven en opstanding is een oogst die groter is dan wij ons kunnen voorstellen. Uit alle volken en windrichtingen zullen ze komen en meedoen in het grote feest dat gevierd wordt als de grote oogst wordt binnengehaald met de komst van Jezus. 'Want

Toneel in de eredienst?

Eind januari sprak de synode van de Christelijke Gereformeerde kerken (CGK) uit dat 'er onvoldoende Bijbelse grond is te vinden om dans en drama een plaats te geven in de eredienst'. Toneel en mime passen niet 'bij het karakter van de gereformeerde eredienst'.

Het gaat hier om een actueel thema. Op veel plaatsen zijn toneel en mime de kerkdiensten binnengedrongen, veelal via het zogenaamde kindermoment. Wat vroeger tijdens het kinderkerstfeest gebeurde, vindt nu soms in de eredienst plaats. Korte sketches worden opgevoerd, een stukje drama wordt getoond, als uitbeelding van een bijbelverhaal. Maar de CGK-synode heeft dus nu een principe-uitspraak gedaan en gezegd dat drama en opvoering niet passen in een gereformeerde eredienst.

Zoals je kon verwachten, heeft deze uitspraak verschillende reacties opgeroepen. Mensen vragen zich openlijk af wat er nu eigenlijk verkeerd aan is. Vervolgens getuigen ze van het feit dat ze zich een kerkdienst herinneren waarbij de boodschap van het evangelie nog meer op hen afkwam, dankzij de inzet van drama. Een ander wijst erop dat we leven in een cultuur waarin beelden, symbolen en handelingen een belangrijke plaats innemen. Dit synodebesluit, zo wordt gezegd, snijdt de pas af om het evangelie op een eigentijdse manier te vertolken.

Karakter gereformeerde eredienst

Om het synodebesluit te begrijpen en de reacties daarop te kunnen wegen is het nodig om eerst enkele opmerkingen te maken over het karakter van een gereformeerde eredienst. En dan met name het typerende ervan. Pas als je daar zicht op hebt, kun je iets zeggen over de vraag of toneel in de kerkdienst wel of niet een plaats kan hebben. Onder 'toneel' versta ik dan alles wat op een podium wordt uitgevoerd: drama, dans, mime.

In de gereformeerde visie op de eredienst spelen twee gedachten een centrale rol. In de eerste plaats gaat het in de eredienst om het samenkomen van God met zijn volk. Het betreft de verbondsgemeente die haar God ontmoet. Deze gedachte is gebaseerd op het spreken van de Bijbel over 'samenkomst' van God en zijn volk of 'samenkomen' van Christus met zijn gemeente. In dit samenkomen vindt een daadwerkelijke ontmoeting plaats. Hoewel wij God niet kunnen zien, mogen we weten dat we als gemeente tot

Hem naderen, dankzij het bloed van Jezus (Heb. 10:19 en 22). In deze ontmoeting is er sprake van echt contact in die zin dat de Here tot zijn volk spreekt en naar zijn volk luistert. En andersom: de gemeente luistert naar God, maar mag ook spreken tot Hem.

Votum en zegengroet

Belangrijke elementen in de eredienst die deze gedachte onderstrepen, zijn meteen in het begin te vinden, namelijk het zogenaamde votum en de zegengroet. Het votum is een plechtige verklaring van de gemeente dat zij weet dat ze verschijnt voor Gods aangezicht en dat ze alle hulp van Hem verwacht. In de zegengroet gaat het om de begroeting van de gemeente door de drie-enige God. Hij zegt toe aanwezig te zijn met zijn vrede, liefde en genade. De voorganger mag deze groet namens de Here overbrengen.

Bij dit punt is al een interessante ontwikkeling waar te nemen. Liturgisch gezien is het gezongen votum, dat in veel kerken inmiddels is ingeburgerd, zeer verdedigbaar en zelfs mooi te noemen. Het is immers de gemeente die haar afhankelijkheid van de Here belijdt. Nu kan de predikant dat ook doen, namens de gemeente. Maar het gezamenlijk zingen benadrukt het sámen, als Gods volk, verschijnen voor Gods aangezicht. Aan de andere kant is er een trend

zichtbaar waarbij in kerken ook de zegengroet door de gemeente wordt gezongen (en ook de zegen aan het eind van de dienst). Dat lijkt mij echter minder gelukkig. Het gaat namelijk voorbij aan het feit dat de ambtsdrager namens de Here de groet overbrengt. Dat is wezenlijk iets anders dan dat we elkaar de zegen toezingen. Het vertroebelt daarbij ook het zicht op het wezen van de eredienst. Het gaat immers om een samenkomen van God en zijn volk. Daarbij is het van belang om goed te onderscheiden tussen wat God tot ons zegt en wat wij tegen God zeggen.

Het Woord altijd voorrang

En dat is meteen al een overstapje naar het volgende punt. In de tweede plaats wordt namelijk het gereformeerde karakter van de eredienst bepaald door de opvatting dat het Woord van God altijd voorrang heeft op ons antwoord van geloof en bekering. Concreet betekent dit dat in een gereformeerde kerkdienst het accent ligt op de Woordverkondiging. Het uitleggen van Gods Woord met het oog op het toepassen daarvan in het hier en nu vormt het hoofdbestanddeel. Daaromheen wordt er gezongen en gebeden, maar dit staat altijd op de tweede plaats. Het is ons antwoord op Gods spreken.

Deze voorrang van het Woord heeft te maken met wat genoemd kan worden: de 'dynamiek van het geloof'. Het duidelijkst verwoord vind je dat in zondag 31 van de Heidelbergse Catechismus. Daar wordt gezegd dat de gelovige mag weten dat zijn zonden vergeven zijn, zo vaak hij de belofte van het evangelie met waar geloof aanneemt. Dit 'zo vaak' wijst op de dynamiek van het geloof. Wat voor de vergeving van zonden geldt, geldt namelijk voor het geloof in het algemeen. Bij geloof gaat het om een 'steeds weer aannemen'. Het feit dat wij zondag aan zondag naar de kerk gaan, heeft dan namelijk te maken met een diepe ernst. Het komt erop aan dat wij de belofte van het evangelie met waar geloof aannemen. Dat is geen vanzelfsprekendheid. De Here Jezus zelf heeft ons erop gewezen dat

we te maken hebben met de 'zorg om het dagelijkse bestaan en de verleiding van de rijkdom' (Mat. 13:22). Elke keer is het nodig dat je weer bepaald wordt bij wat God zegt in contrast met datgene wat vanuit 'de wereld' op je afkomt. Dat je wordt opgeroepen om Gods woord te geloven en te doen en dat je wordt aangespoord om te leven met Gods beloften voor ogen.

De preek

En vooral dat laatste geeft ook de essentie van de preek aan. Want waarom moet er gepreikt worden op basis van een bijbelgedeelte? Waarom vormt de preek, met daaraan voorafgaand de bijbellezing, het hoofdbestanddeel van de gereformeerde eredienst? Omdat datgene wat God zegt en belooft, in het hier en nu, ons moet worden aangezegd. Het komt erop aan dat wij het weer aannemen en dat Christus' woorden 'in al hun rijkdom in ons wonen' (Kol. 3:16). Wat een preek tot een preek maakt, is dat er op de een of andere manier een appel klinkt op basis van een bijbeltekst in deze tijd. Het evangelie moet je aangezegd worden. De belofte moet je worden voorgehouden met daarbij de oproep dat je het moet aannemen. Je moet horen hoe God tegen de dingen aankijkt. Hoe Hij datgene wat je ziet en meemaakt, beoordeelt. Die woorden moeten onze leidraad zijn in deze wereld waarin zo veel gezegd en beweerd wordt. Het komt erop aan dat wij de waarheid horen en die waarheid be-amen en in ons leven werkelijkheid laten worden.

Voorbeeld

In het Oude Testament staat een voorbeeld dat dit punt duidelijk maakt. De profeet Natan krijgt de opdracht om naar koning David te gaan, na diens moord op Uria en overspel met Bathseba. De profeet begint de koning een verhaal te vertellen over twee mannen, een rijke en een arme. En dat de rijke het ene lammetje dat de arme had, afpakte om het als maal voor zijn gast voor te zetten. Tot zover niets bijzonders. Een verhaal uit het leven

gegrepen. Blijkbaar kan de profeet goed vertellen, want koning David is hevig verontwaardigd. Hij zit, zeg maar, helemaal in het verhaal en reageert met alle gevoel en compassie die in hem is. Het verhaal had hem geraakt. Maar dan gaat de profeet verder. Nu vertelt hij geen verhaal meer, maar gaat hij preken. Hij zegt tegen de koning: 'Die man, dat bent u!' (2 Sam. 12:7). Er klinkt een duidelijk appel richting David. Dit

appel zou hij naast zich neer kunnen leggen of hij zou zich kunnen bekeren. We weten hoe het afgelopen is: David neemt het appel ter harte en bekeert zich. En precies dat appel is, vanuit gereformeed oogpunt, onmisbaar in een gereformeerde eredienst. Het gaat om verkondigen, dat is: aanzeggen.

Aan de hand van dit voorbeeld uit de Bijbel kan heel goed het punt van toneel in de kerkdienst worden geïllustreerd. Mime, dans of drama zouden kunnen liggen op het niveau van het vertellen van een verhaal, zoals de profeet Natan bij David doet. Dat verhaal over twee mannen en het ene lammetje zou bijvoorbeeld heel goed op een podium kunnen worden uitgebeeld. En

**'Dynamiek
van het geloof'**

daar hoeft op zich niets verkeerd aan te zijn. Voorzichtigheid is hierbij echter wel geboden. In de eerste plaats moet het niet de preek overschaduwen of zelfs in de plaats daarvan komen. Want bij toneel ontbreekt namelijk een wezenlijk punt: het appel, de aanzegging, de gerichte boodschap. In de tweede plaats is voorzichtigheid geboden omdat toneel een vorm van interpretatie is en daarmee op het verkeerde been

handen drijft van een vorm van postmodern denken, die uitgaat van een heel andere opvatting over interpretatie en verkondigen. Zoals het *Nederlands Dagblad* optekende uit de mond van een danseres die in Leeuwarden een dansvesper opvoerde: 'Het moet een eigen beleving en interpretatie zijn voor de toeschouwer en de gemeente zelf' (ND, 6 mei 2017). Het gevolg is dan ook dat door menig bezoeker van deze vesper werd aangegeven dat ze graag de betekenis hadden willen weten van wat is uitgebeeld. Zo ook Hans Ruiter, emeritus predikant van de CGK, die bij de synode pleitte de kerken ruimte te geven aan dans en drama. Hij zegt: 'Ik betrap mezelf op de neiging te willen vragen aan de danseressen wat de boodschap van de verschillende dansen is. Tegelijkertijd weet ik dat dit een rationele benadering is, terwijl dans misschien ook wel via een andere toegangspoort dan het verstand tot je komt.'

Hiermee komt aan het licht wat het werkelijke probleem is als het gaat om toneel en het karakter van een gereformeerde eredienst. Onze erediensten zijn in zekere mate inderdaad rationeel of verstandelijk. Onder invloed van het postmodernisme hebben deze termen echter een negatieve klank gekregen. 'Rationeel' en 'verstandelijk' staan dan voor 'autoritair' en 'manipulatie'. In dat licht is het logisch wanneer je je daarvan wilt bevrijden of in ieder geval de ruimte wilt geven voor het 'emotionele' en 'het lichaam dat meer is dan het verstand'. Toch is hier sprake van een vergissing, of misschien beter gezegd: een karikatuur. Het postmodernisme heeft gelijk wanneer het zegt dat het 'rationele' kan ontaarden in 'autoritair gedrag' en 'manipulatie', maar het gaat te ver om daarmee het 'verstandelijke' op zich in een kwaad daglicht te stellen. De basis van elk gesprek en elke ontmoeting is namelijk 'rationeel'. We spreken met elkaar zodanig dat de ander je begrijpt. Dat is heel 'verstandelijk', maar daar is niets mis mee. Sterker nog: zonder dit 'verstandelijke' zou er geen gesprek mogelijk zijn. Als ik een zinnig gesprek

voer, dan bedien ik mij niet van dans, mime of drama. En tot het wezen van de kerkdienst hoort nu juist, zo hebben we gezien, dat de Here tot zijn volk zinnige dingen zegt en dat de gemeente daarop gepast reageert. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het er in de eredienst heel 'verstandelijk' aan toegaat.

Antwoord

De gereformeerde visie op de eredienst en de gevolgen daarvan zouden met drs. Henk de Jong (NGK) als volgt heel kort kunnen worden aangegeven: 'De kerkdienst is bij uitstek de plaats van het Woord en de inbreng van het antwoord wordt juist daar kort gehouden. Om het buiten de eredienst alle kans te geven.'

En dat laatste sluiten dans, drama en mime zeker niet uit. Als een vorm van expressie hoeft het niet verkeerd te zijn. In de Bijbel kennen we het voorbeeld van David die danst wanneer de ark naar Jeruzalem wordt overgebracht. De psalmen spreken over reidans en uitbundige muzikaliteit. Het staat dan in het kader van het antwoord van Gods volk. Maar je kunt pas reageren en antwoorden als je eerst goed geluisterd hebt.

En daarop ligt in een gereformeerde kerkdienst alle nadruk. Dat heeft de CGK-synode goed gezien.

Ik heb gebruikgemaakt van: Dr. T. Brienens, *Oriëntatie in de liturgie*, Zoetermeer 1992.

Drs. Henk de Jong, 'Voorrang van Woord op antwoord. Wat is gereformeerd?', in: *Radix. Gereformeerd wetenschappelijk tijdschrift*, jrg. 29 (2003), p. 65-73.

De term 'dynamiek van het geloof' heb ik ontleend aan: Alko Driest, *Hij en wij. Oriëntatie in de actuele situatie van de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)*, p. 24.

Natan wijst David terecht, Eugene Siberdt

kan zetten. Zoals ik van iemand hoorde dat een mimegroepje het begin van Psalm 139 opvoerde. Maar dat het op zo'n manier werd uitgebeeld alsof je bang voor God zou zijn omdat Hij alles van je weet. Door het uit te beelden wordt deze onjuiste interpretatie dwingend. En daarbij past dan ook een derde waarschuwing. Namelijk dat drama, dans en mime, net als beelden van film of schilderij, zich vastzetten in je geheugen, je komt er maar moeilijk los van.

Postmodern denken

Maar er is meer. Voorzichtigheid is in het bijzonder gewenst omdat het gebruik van toneel je heel gauw in de

Rare jongens, die christenen

Kleine kerken in een ongelovige wereld¹

Als ze je de zondag afpakken moet je niet beginnen te jammeren, maar zelf je zondag gaan invullen: maak er een dag van toewijding, vreugde en geloof van.

Als je als jongere de deur uitgaat en je hebt niemand meer die voor je aan tafel uit de Bijbel leest, is het allang tijd dat je zelf de Bijbel gaat lezen: zoek zelf contact met God.

Kantelmoment

In zo'n situatie komen steeds meer christenen terecht. Ik maakte het in 1990 mee, toen ik met mijn gezin voor missionair werk naar Limburg verhuisde. Je werd van een gerespecteerd kerklid een vreemdeling. Opeens was er geen gereformeerde school meer om als gezin op te leunen. Je raakte niet alleen steun uit je oude omgeving kwijt, je nieuwe omgeving was kritisch omdat je anders was. Een zoon van mij – ds. Peter Drost – noemt het in een terugblik de tijd van de bewuste keuzes:² 'De tijd in Venlo heeft mij gevormd – weet Peter. Mijn vader was daar evangeliserend predikant. Er was niets vanzelfsprekend. Je moest heel bewuste keuzes maken, voor wat ik deed of niet deed moest ik verantwoording afleggen. Waarom doe je niet mee met carnaval? Hoe kan het dat er kinderen zijn in jullie gezin? (want bij pastoors in de r.-k. kerk kan dat niet).'

Voor Stefan Paas brak de tijd van de vreemdelingschap in 2005 aan, toen hij naar Amsterdam ging. Dat is een allerpersoonlijkste ervaring. Geldt dat met een voor iedereen? Nee, maar het is wel een beleving die steeds meer typerend wordt voor de positie van christenen in het huidige Europa. Paas' persoonlijk beleven wordt zo wel een eyeopener voor heel de kerk. Het gaat erom te beseffen waar je bent aangeland. Dan kun je de balans opmaken en kijken

wat je te doen staat. Het besef van deze heel nieuwe situatie kan je ook creatief maken.

LES 1. Besef waar je bent: het is anders

In een wereld die niet meer christelijk is, is geloof raar. De gelijkenis van de zaaier – die Stefan Paas boeiend een deel van het missionaire onderwijs van Jezus aan zijn leerlingen noemt, maakt drie dingen duidelijk:

1. Het woord van het evangelie moet zo breed mogelijk worden gezaaid.
2. We moeten verwachten dat de meerderheid van de mensen het niet of slechts oppervlakkig zal aanvaarden.
3. We mogen geloven dat de minderheid bij wie het landt, overvloedig

Kan de kerk die nieuwe situatie aan? Ik herinner me een uitspraak van iemand uit de gemeente in het overwegend christelijke dorp, die tegen me zei: 'Dominee, als ze dit kerkje hier weghalen uit het dorp en in Amsterdam neerzetten, zal er niemand van al die kerkleden blijven geloven.'

Hij dacht er toen dus al over na. Tegelijk liet hij wel zien hoe zwak een geloof is dat rust op de kerk in het dorp, de christelijke gewoonten (op zondag) en op de traditie. Hoe nuttig al die dingen kunnen zijn als hulp, ze moeten nooit de basis vormen van je geloof. Dat is Christus alleen – waar je ook christen bent.

vrucht zal dragen. Paas noemt dit een boodschap voor een hoopvolle minderheid, niet voor een volk dat de wereld zal veroveren in Jezus' naam.³

Ik vind het mooi te lezen hoe Stefan Paas bemoedigend wil schrijven voor kleine missionaire kerken in een seculiere omgeving. Het is vaak moeilijk. Je stelt weinig voor. Je start niet vanuit de oude kerk midden in het dorp. Niemand snapt waar 't je echt om gaat. Ze vinden je een mafkees, een fanatiekeling. En het wordt helemaal een probleem als je (stiekem) nog een soort van succesdenken bij je draagt, zo van: evangeliseren heeft alleen zin als het echt wat oplevert. Dan raak je ontmoedigd.

Ik heb regelmatig gezien hoe missionair bevlogen mensen dan afreageren op de kerk waar ze vandaan komen. Dat er zo weinig mensen gaan geloven, komt doordat de kerk zo traditioneel, zo lauw en weinig gastvrij is – wordt de redenering. Daar zit meestal wel een punt van waarheid in, maar het leidt je af van wat het echte pijnpunt is: missionair werk in na-christelijk Europa is zwaar. En in plaats van je af te zetten tegen de gemeente, is het beter onder ogen te

zien wat het betekent 'zwak' en 'dwaas' te zijn in deze wereld (p. 59).

Ballingschap

Vanuit de Bijbel wil Paas hulp bieden door te schrijven over de ballingschap en 1 Petrus. Het eerste punt is de ballingschap. Hij schrijft: 'Juist wanneer we onder de indruk raken van de razendsnelle "ontbedding" van het christelijke geloof in onze samenleving, gaan de verhalen van de ballingschap opnieuw spreken' (p. 128)

Een mafkees, een fanatiekeling

De ballingschapsverhalen ga je herkennen, ze kunnen je bemoedigen en richting geven. Wat betekende het toen, uit je eigen omgeving geplukt te worden en in een situatie te komen waar al het oude en vertrouwde weg is? Hoe overleefde Daniël? Wat is de boodschap van Gods profeten? Hoe voelden ze zich? Ze voelden zich van tijd tot tijd beroerd. Dat gevoel kennen wij ook in de nieuwe situatie waarin we nu kerk zijn. 'Vroeger woonde God om de hoek. Nu schijnt hij op reis te zijn met onbekende bestemming. In de culturele ballingschap van het christendom in Europa worden we gemakkelijk beslopen door een gevoel van verlatenheid' (p. 173).

Er klinken klachten op (in de psalmen) uit de ballingschap. Maar er breekt ook een nieuw geloof door, waar Gods stem wordt gehoord die warm spreekt tot de kleine rest:

'Wees niet bang, kleine Jakob, arm volk van Israël, ik zal je helpen – spreekt de HEER – de Heilige van Israël is je bevrijder' (Jes. 41:14).

Zo komt het tot een nieuw zicht op God en de wereld. Ja, in die wereld ver van huis is God! En daar leerden ze zo over God te spreken, dat ze mensen buiten Israël gingen uitnodigen tot het geloof in die God die boven heel de wereld staat.

LES 2. Besef wie je bent: je bent anders

Behalve wat de Bijbel zegt over de ballingschap, gebruikt Paas de eerste brief van Petrus. Dat is een belangrijke brief voor een kleine gemeente in een onchristelijke omgeving.⁴ In de ballingschap werd je een vreemdeling doordat je in een ander land terecht kwam. In 1 Petrus gaat het over mensen die vreemdelingen werden doordat ze in hun eigen omgeving een verandering meemaakten. Ze kwamen tot geloof. 'Zij zijn met huid en haar deel van de

wereld en tegelijk zijn ze daarvan vervreemd geraakt door de ontmoeting met Christus' (p. 182).

Ook al ben je je hele leven christen geweest, toch herkent ieder levend christen dit wel als je in deze wereld werkt en getuigt. Die ervaring van vreemd-zijn zal de ervaring van steeds meer christenen worden in deze maatschappij.

In plaats van vragen over je positie ten opzichte van andere christenen, zijn in onze tijd de vragen hoe je je opstelt in de wereld, belangrijk. Paas noemt er een aantal en ik geef ze weer omdat ze mijns inziens datgene goed weergeven waarmee christenen in onze tijd te maken hebben. Ik nummer ze (ze staan op p. 184):

1. Hoe afstand te nemen van een cultuur van overconsumptie en hebzucht, zonder te verzanden in wereldmijding en mensenhaat?
2. Hoe het geloof te behouden in een grotendeels onverschillige omgeving?
3. Hoe de christelijke gemeenschap en traditie te vernieuwen in het besef vervreemd te zijn geraakt van christelijke zuilvorming?
4. Hoe mensen lief te hebben en de 'ziel' te zijn van de wereld, zonder jezelf kwijt te raken?
5. Hoe met zachtmoedigheid en respect te getuigen van de hoop die in ons is? (1 Petrus 3:15).

Mooi in het boek van Paas vind ik, dat hij laat zien hoe in deze nieuwe situatie de kerk weer belangrijk wordt. Hoe overleef je in een wereld waarin je als christen steeds meer alleen komt te staan? Wat houdt je op de been? In de brief van Petrus lees je hoe belangrijk het is samen te zijn in de kerk als een 'koninkrijk van priesters'. Samen dien je God. Je hebt het 'samen' van de kerk nodig om 'alleen' overeind te blijven in de wereld.

LES 3. Besef waar je thuis is: de kerk

Petrus schrijft zijn brief aan christenen in ballingschap. Ze hadden weinig steun vanuit de maatschappij te verwachten. Ze hadden geen christelijke scholen kunnen oprichten. Ze hadden geen christelijke vakbond. Ze stonden er in die hardheidse maatschappij alleen voor. En wat is dan van levensbelang? Dat je kunt terugvallen op een liefdevolle gemeenschap, waar je samen je tot God richt, elkaar weer moed inpraat en weer bemoedigd door het Woord de week ingaat.

We lezen hier hoe op een belangrijke en ook mooie manier de

bijbelse wijze van denken over de kerk gezet wordt tegenover het individuele denken van ons, moderne christenen met ons persoonlijk geloof in ons eigen hoekje, een gemakkelijke prooi voor de Tegenstander.

Paas zegt een paar keer dat geloven wel persoonlijk is, maar niet individueel. Dat vind ik een vondst die de oude discussie over kerk en geloof overstijgt. Je kunt als gelovige niet (over)leven zonder de andere gelovigen die God naast je plaatst, als je steun. Paas schrijft: 'Christelijke spiritualiteit veronderstelt dus dat we in gemeenschap leven met

de kerk, zowel de levende kerk op aarde als de kerk van de vorige generaties. Wij kunnen alleen ervaren wat God doet, wanneer we Hem ontmoeten waar hij is: in de gemeenschap van zijn volk, in authentieke relaties. Daarom zijn oprechte, warme en liefdevolle banden met elkaar zo belangrijk voor een rijk geloofsleven' (p. 206).

Christenen in ballingschap

In de kerk gaat het erom elkaar een goede missionaire spiritualiteit (aan) te leren. Het gaat erom het besef te delen in wat voor wereld je leeft. Je helpt elkaar door elkaar te leren op de Geest te vertrouwen als kracht die het onmogelijke waarmaakt, en dan ben je blij als er één iemand tot geloof komt. Zo leer je God te danken in plaats van te mopperen dat alle inspanning voor niks is. Ja, we moeten leren een spiritualiteit te ontwikkelen die tegen mislukking en tegenwerking kan (p. 120).

Behalve door aandacht voor goede spiritualiteit (geloofsbeleving) kan de kerk toerusting geven om als christen overeind te blijven in de wereld. 'Iedere gemeente moet zich constant inspannen voor de missionaire bewerking van

haar leden, onder andere via goed onderwijs, toegankelijke en relevante prediking, en kringwerk' (p. 73).

Het is een weer verrassende, maar tegelijk bijbelse boodschap voor christenen van deze tijd.

Je bent een vreemdeling.
Je bent in de minderheid.
Je bent een rare vogel.

Waar kom je een beetje op adem?
In de kerk – daar mag je kind aan Huis zijn: even geen vreemdeling.

Gesprek over de missionaire koers

Punten om over door te praten

Het boek *Vreemdelingen en priesters* is in het algemeen te typeren als een sterke diagnose van de tijd waarin we leven. Als Paas uitwerkt wat dat betekent voor de kerk van nu, zijn er wel punten waar ik een andere weg zie. Wat speelt er in de huidige missionaire discussie? Ik noem de visie op de genade en op de kerk.

1. Wie worden gered?

Hoe kun je nu leven met het idee dat je mensen moet redden uit de hel? Word je niet gek van het bloed dat steeds aan je handen kleeft?

Stefan Paas vreest wetticisme en activisme als je daar de nadruk op legt. Hij legt wel een vinger op de zere plek. Hoe ga je om met het feit dat wie niet in Christus is, verloren gaat? Dat is toch niet te (ver)dragen, vooral als het dichtbij komt in je familie of kerk. Dat klopt, daarom moet je het bij God neerleggen, die oordelen zal over hen die buiten zijn (zie 1 Kor. 5:12-13). Ondertussen hoor je wel de woorden van Jezus (ja, juist Hij) over de hel. Hij sprak er bewogen over. Als je dat toelaat in je denken, neemt de liefde de warme kleur van barmhartigheid aan die je motiveert om over Christus te spreken waar dat kan. Want het oordeel is een realiteit. En niemand is ermee geholpen als je op dat punt rookgordijnen optrekt, zoals men tegenwoordig wel doet.

Op dit punt vind ik het boek ook vaag.

Stefan Paas komt – om de druk wat van de ketel te halen – met de gedachte van de voorbede namens hen die niet geloven. Hij leest in de Bijbel dat de priester niet alleen namens God tot het volk komt, maar ook namens het volk tot God. Het is mooi hoe

hij de voorbede zo een plek geeft. Het wordt wat merkwaardiger, als hij zegt dat het niet alleen om voorbede voor, maar ook voorbede namens de ongelovigen gaat. Dat vind ik niet in de Bijbel terug.⁵

2. Hoe is de kerk open?

Na de mooie verdediging van de kerk als gemeenschap tegenover het individualisme van onze tijd vind ik de uitwerking wel teleurstellend. De priesterkerk (zoals Paas de kerk noemt vanuit zijn studie van de Bijbel) richt haar energie niet allereerst op het beantwoorden van de vraag wie er nog wel net bij hoort en wie niet (p. 219).

Dat zal ongetwijfeld applaus opleveren in de huidige cultuur, maar gaat voorbij aan het feit dat om pastorale redenen de kerk zich heel druk moet maken om wie er bij haar hoort en wie niet. Het gaat in de kerk niet alleen om het missionaire, maar ook om het pastorale, bijvoorbeeld voor die jonge mensen die zo snel uit beeld verdwijnen.

Hier dreigt kortsluiting.

Paas schrijft voor kerken in een missionaire situatie. Dat zijn de kerken in de minderheid in Europa. Hij richt zich dus niet in de eerste plaats op de grotere kerken. Die help je ook niet met een pleidooi voor een grenzeloze kerk. Je maakt daarmee een ontwikkeling die in veel kerken al aan de gang is, alleen maar erger. En wat is die ontwikkeling? Dat men de mensen vrijlaat in hun betrokkenheid bij de kerk. Het resultaat is niet een betrokken missionaire kerk, maar een religieus individualistische geloofsbeleving, waar Paas terecht forse woorden tegen gesproken heeft.

Noten:

1 Dit artikel is geschreven naar aanleiding van Stefan Paas, *Vreemdelingen en priesters. Christelijke missie in een postchristelijke omgeving*, Zoetermeer, 2015. De paginacijfers tussen haakjes verwijzen naar dat boek.

2 In een interview in de *Gereformeerde Kerkbode* van het noorden.

3 P. 82. Het idee van 'de wereld veroveren' van Abraham Kuiper heeft lange tijd doorgewerkt in de Gereformeerde Kerken.

4 Paas doet een beetje alsof hij dat als eerste ontdekt heeft en er verder weinig aandacht was voor de missionaire betekenis van 1 Petrus. Dat lijkt me te kort door de bocht. In de jaren '90 van de vorige eeuw ben ik – ook in preken – uitgebreid bezig geweest met 1 Petrus toen ik in zo'n situatie terechtkwam waarin je vreemdeling bent. Er was toen al genoeg materiaal te vinden

over deze brief en wat die betekent voor het missionair zijn van een kleine gemeenschap in een onchristelijke wereld.

5 De argumentatie van Paas op p. 225-226 vanuit de Bijbel overtuigt me er eerder van dat je dit idee zo juist niet in de Bijbel terugvindt.

Kerk zoekt preker en doper

Op de drempel van mijn emeritaat ontvang ik een uitnodiging om te solliciteren.

Ik voel me prompt gevleid en ik tast naar de mogelijkheden. Ik ben altijd een fulltimer en een allrounder geweest. Hoelang kan ik dat nog volhouden? Ook zeg ik wel 'ns tegen mijn vrouw: 'De pastorie, dat is royaal wonen, maar als ik wekelijks de ramen moet lappen, dan ben ik met m'n stramme lijf een dag kwijt.' Gelukkig heb ik een vrouw van wie dat niet moet.

Maar de uitnodiging – onder de pakkende titel *GKv zoekt nieuwe predikant!* – komt mij in mijn bezwarende gevoelens tegemoet: *je kunt als fulltimer aan de slag, maar parttimer is ook bespreekbaar.* En: *we zoeken niet het schaap met vijf poten. En: we hebben een mooie pastorie beschikbaar maar als je liever een eigen huis koopt, is dat bespreekbaar.*

Alsjeblieft, ik voel al iets van roeping: *wij zijn dus flexibel, staan in allerlei opzicht open voor vernieuwing of verrassing en zijn benieuwd hoe jij daartegen aankijkt.* Sjonge, dit komt nu al wel heel dichtbij. Zal ik 't wagen om te reageren? Dan heb ik wel iets verrassends: we zijn momenteel aan het verhuizen. Ik heb dus al een eigen huis gekocht. In Nieuwendijk, aan de rand van de Biesbosch. Zou ik van daaruit mijn werk mogen doen? De afstand tot de uitnodigende gemeente bedraagt niet meer dan 186 kilometer.

Ik ben natuurlijk vooral benieuwd naar wat ze van een nieuwe dominee verwachten. Préken – lees ik – dat zal de belangrijkste taak zijn. Dit klinkt goed, ik preek graag. Het moeten wel *eigentijdse preken* zijn, lees ik verder en m'n goede gevoel begint wat weg te zakken: ze moeten *de gemeente inspireren om het goede nieuws op eigentijdse wijze te delen met de stad om ons heen en de generaties van morgen.*

Dit wordt 'm toch niet, schat ik in. Weet u: ik ben niet eigentijds. Mijn léeftijd is al niet meer van deze tijd. En dat geldt – vrees ik – ook van mijn boodschap. De kern van mijn boodschap is Christus en die om mijn zonden gekruisigd. En daarin zit dus het oude verhaal van een kruisiging als straf van God, als betaling van onze schuld. Dit is niet eigentijds, lees ik in korte tijd twee keer (12 en 15 mei) in de krant die christelijk betrokken zegt te zijn. Eerst het bericht dat de moderne mens met het evangelie van de vergeving van

de schuld niet bereikbaar is. En vervolgens moet ik lezen en geloven dat dit evangelie een zestiende-eeuwse eigenaardigheid was van Luther.

Weet u, ik begin het woord 'eigentijds' te haten. Dit past niet de kerk die van alle tijden is. De katholieke kerk kent maar één werkelijkheid. En die is niet multi-interpretabel, zoals een pop-up van de krant voor christenen wil doen geloven. Laten we onszelf en onze omgeving niet bedriegen. En wees nuchter, waar we als christenen bang zijn om door onze omgeving voor gek te worden verklaard, ook ons eigen hart verdraagt de bittere werkelijkheid van het kruis slecht. Ik merk 't in menig doopbezoek. En hoe weerbarstig is de pastorale praktijk: we praten liever over onze ziekten dan over onze zonden, we hebben het steeds meer over onze eigen boosheid in plaats van de boosheid van God.

Het is Pinksteren geweest. Herinner u het optreden van Petrus. Hij gaf daarmee aan de katholieke kerk het profiel voor de predikant. Hij hield een ontdekkende preek en hij doopte. En dus: de kerk die vraagt om een preker en doper, ik beloof u welwillend op uw uitnodiging te reageren.

Ineenstrengeling

‘Opdat ik Hem mag kennen, en de kracht van Zijn opstanding en de gemeenschap met Zijn lijden, doordat ik aan Zijn dood gelijkvormig word, om hoe dan ook te komen tot de opstanding van de doden.’

(Filippenzen 3:10-11, HSV)

Kijk eens wat Paulus doet. Hij begint met opstanding en daarna volgen lijden en dood. Vergist hij zich soms? Want hij verbindt ze aan elkaar. Ze liggen zelfs verstrengeld.

Pasen en Goede Vrijdag, de Opstanding en het Lijden worden ineengestrengeld en kruiselings met elkaar verbonden.

Delen in zijn lijden

De kracht van Jezus' opstanding gaat aan alles vooraf. Paulus heeft het over het *dynamiet* (*dunamis* = kracht) van Jezus' opstanding. De dood is als het ware opgeblazen. Paulus denkt ook aan het dynamiet dat onder zijn eigen bestaan is komen te liggen. Dat was toen

hij geen tegenslagen meer heeft beleefd. Integendeel, wat heeft hij een moeiten ondervonden! Hij zit gevangen als hij deze brief aan de Filippenzen

schrijft. Wat een lijdensweg heeft hij moeten afleggen. Zo heeft Paulus ook deel gekregen aan het lijden van Jezus. Maar dat liet God pas gebeuren, toen Jezus' opstanding achter de rug was. Om die moeiten en dat lijden te kunnen doorstaan en het leven aan te kunnen, is dezelfde opstandingskracht nodig! Paulus heeft veel moeten leren loslaten. Loslaten is ook een pijnlijk proces. Maar dankzij de kracht van Christus, zette hij door en hield hij vol. Er is zo veel kracht nodig, alleen al om be-

Pasen I is definitief een feit. Maar daarmee is al het lijden nog niet uit de wereld, uitgeschakeld, uitgeroeid! Pasen II moet namelijk nog komen.

En heeft Jezus niet zelf gezegd dat christenen door veel verdrukkingen moeten ingaan? Juist als je leven onder druk komt, kan de kracht van Jezus in je gaan uitwerken. Je hoeft het lijden niet op te zoeken. De maat en de grens van delen in lijden bepaalt God. Maar als het komt, laat het je dan niet bevreemden. *Het lijden zit verpakt in de overwinning en zo alleen kunnen we het aan* (koptische christen).

Delen in zijn dood

Maar hoe krijgt de dood van Christus dan nog in ons gestalte? Als de opstanding al achter de rug is? 'We dragen in ons bestaan altijd het sterven van Jezus met ons mee, opdat ook het leven van Jezus in ons bestaan zichtbaar wordt' (2 Kor. 4:10). Ook hier zie je weer diezelfde verbinding en ineenstrengeling.

Wil Paulus dat wij op dezelfde manier als Christus sterven, aan een kruis? Nee, Paulus bedoelt niet dat discipelschap per se moet uitlopen op een gelijke dood of een marteldood zoals bijvoorbeeld Petrus onderging. Je moet rekenen dat hij gevangenzit. Doodsmachten hebben steeds meer vat op hem gekregen. Zijn leven wordt erdoor

Opstanding Ik wil Christus kennen, de kracht van zijn opstanding ervaren.

Lijden Ik wil delen in zijn lijden.

Dood Ik wil delen in zijn dood.

Opstanding Ik hoop – hoe dan ook – zélf uit de dood op te staan.

Jezus hoogstpersoonlijk, levend en wel, aan Hem verscheen in dat stralende licht. Er was dynamiet van Jezus' opstanding voor nodig om Saul tot inkeer te brengen. Hij ontving een relatie met zijn Heer, die de dood heeft overleefd. Voortaan leefde Jezus voor Paulus, en hij voor Hem.

Maar nadat Paulus een levende relatie met Jezus had ontvangen, is zijn leven niet een groot succes geworden. Alsof

reid te zijn een moeizame weg te gaan. Wat een uithoudings- en doorzettingsvermogen en energie kost dat!

Wat wordt er met dat lijden bedoeld? Natuurlijk niet het lijden van Jezus aan het kruis, alsof je dat nog zou moeten overdoen of zou moeten aanvullen. Christus heeft dat lijden daadwerkelijk achter de rug. Hij is het lijden te boven gekomen. Het kwaad is door Hem gebroken. De overwinning is geboekt.

overschaduwde. Zijn bestaan wordt bedreigd. Mogelijk zit hij opgesloten in een dodencel. Deze gevangenschap kan zijn dood betekenen. Daar is hij zich goed van bewust. Maar juist hierin wil Paulus gelijkvormig zijn aan Jezus. Dat hij trouw blijft tot in de dood. Als Paulus daartoe in staat is, is dat te danken aan een levende Jezus!

heeft de zonde gedood. Christus kennen in de kracht van zijn opstanding gaat niet buiten het aan zijn dood gelijkvormig worden om. Er sterft ook iemand in mij. Jezus' dood is mijn dood.

Dood voor de zonde, laat die zonde dan ook niet langer als koning in je heersen. Dood aan het slechte-ik. Afsterven van de zonden. Dat kun je alleen met het

uit dit verderfelijke lichaam? En vervolgens: God zij dank, door Jezus Christus!

'Hoe dan ook ... opstaan' (HSV) komt meer overeen met de bedoeling. Paulus twijfelt er niet aan. Alleen zou hij niet weten hoe. Hij heeft het nog nooit meegemaakt. Dit is geen wanhoopskreet. Het is geboren uit hoop. Diep en hartstochtelijk verlangen, naar opstanding uit de dood. Als de Geest die Jezus uit de dood heeft opgewekt in je woont, zal Hij die Christus uit de doden heeft opgewekt, ook je sterfelijke lichamen levend maken (Rom. 8:11). Dat is hier heel duidelijk gericht op het allesomvattende herstel van alle dingen. Gered uit alles wat de macht van de dood heeft aangericht, stukgemaakt, weggebroken en losgescheurd. Dat het nieuwe leven eens stralend doorbreekt. In verbinding met Jezus werkt de kracht van zijn opstanding in dit leven nu al door. Dit leven, dat toch een voortdurend sterven is. De doorwerking is pril. Want lijden en dood behoren voor ons nog niet tot het verleden. Maar het komt onherroepelijk. Op grond van Pasen II!

Ik geloof in de wederopstanding. Als alle graven opengaan. De complete hereniging. *Delen in zijn leven, delen in zijn lijden en dood, delen in zijn verheerlijking.*

En hierin wil Paulus zijn Heer navolgen. Het is een kwestie van zelfopoffering en gehoorzaamheid. Zoals je eerder in zijn brief kunt lezen: *'Het is mijn stellige hoop en verwachting dat ik mij nergens voor zal hoeven te schamen, maar dat Christus bij alles wat mij overkomt, in alle openheid geëerd zal worden, of ik nu in leven blijf of moet sterven'* (Fil. 1:20).

Dat delen in Jezus' dood kun je ook nog op een andere manier bekijken. Zoals Paulus dat kan zeggen: *Als wij delen in zijn dood, zullen wij ook delen in zijn opstanding* (Rom. 6:5). Zozeer liggen ze weer in elkaar verstrengeld. Het een is blijkbaar niet los te denken van het ander.

Sommigen hebben gedacht aan het doden van de zonde. Jezus heeft de dood zelf ondergaan, de angel is eruit. Hij

dynamiet van zijn opstanding. Door zijn goede nieuwe leven kan het slechte in mij afsterven.

Uitzien naar herleving

'In de hoop misschien ... zelf ook' (NBV). Het is bepaald geen onzekerheid van Paulus. Of mocht het nog eens komen te gebeuren, mijn eigen opstanding. Hij spant zich in tot en met. Het uiterste van zijn krachten gebruikt hij om tot het

doel te komen. Hij benadrukt het woord 'opstanding' met alle klemtoon. Uitermate opstanding (*ex-anastasin*). Emigratie uit het dodenrijk. Niet maar het emigreren van doden. Maar uit de meest onmogelijke situatie gehaald worden. Waar niemand je uit kan redden. Zoals hij eens uitriep: Wie zal mij verlossen

**Op grond van Pasen I: met Christus opgestaan.
Door lijden en dood heen.
Op weg naar Pasen II: bij Christus opstaan.**

Nader Bekeken – speciale abonnementen

Neem een proefabonnement op Nader Bekeken! U ontvangt het blad dan drie maanden voor maar € 7,50. Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op Nader Bekeken. Het kost u slechts € 18,00 en hij/zij ontvangt het blad dan een jaar lang!

Kijk op www.woordenwereld.nl/klantenservice

Naar buiten

Wat is de kerk? Een afgebakend, in zichzelf gekeerd instituut? En hebben de ambtsdragers van de kerk in overeenstemming daarmee een puur interne taak: de verzorging van de eigen leden? Of heeft de kerk ook een taak naar buiten?

Abraham Kuiper kwam ooit met de onderscheiding van de kerk als instituut en de kerk als organisme. Het instituut was de kerk met haar ambten en ambtelijke kerkdiensten. Het organisme was alle particuliere activiteit die door kerkleden aan de dag werd gelegd. Onder die laatste viel alle naar buiten gerichte actie. In dit model heeft niet de kerk een taak naar buiten, maar hebben haar leden die. En die kunnen daarvoor aparte verenigingen of organisaties oprichten.

Het neoliberale denken vindt het prima dat kerk en christenen binnen de muren van eigen huis en eigen kerk heel christelijk zijn, maar daarbuiten is er een duidelijke grens aan wat voorgestaan en uitgedragen mag worden.

De Here Jezus noemt zijn leerlingen het zout van de aarde, het licht van de wereld, een stad op een berg (Mat. 5:13-16). Deze drie beelden hebben iets gemeenschappelijks.

Een stuk zout is op zichzelf niets. Het dient ertoe om ergens in gedaan of over gestrooid te worden. Ook een lamp alleen is niks. Wat is een lamp ergens midden in de Sahara, of midden in een weiland? Een lamp staat altijd in een ruimte of bij een werkplek die hij moet verlichten. Zonder zo'n omgeving heb je niks aan een lamp en is die zinloos. Een stad die boven op een berg ligt, het derde beeld dat de Here gebruikt, kan niet verborgen blijven. Zo'n stad torent boven zijn omgeving uit. Heel de omgeving kijkt ertegen op. Het is geen grootheid op zich, hij beheerst de wijde omtrek. In alle drie beelden die de Here Jezus gebruikt, gaat het om zaken die niet op zichzelf bestaan, maar ondenkbaar zijn zonder de context waarop ze hun invloed doen gelden. Christus' kerk is het zout *van de aarde*, het licht *in de wereld*, een stad *die niet verborgen kan blijven*. Ze moet haar licht laten schijnen *voor de mensen*, zegt Christus, opdat die haar goede daden *zien* en eer bewijzen aan onze Vader in de hemel. De kerk bestaat niet los van de wereld, los van de omgeving waarin ze van God een plaats heeft gekregen. Ze heeft een roeping naar haar omgeving, naar de wereld van God.

Elders in de Bijbel heet de kerk een heilige priesterschap. Een priesterschap ter wille van de volken van de aarde (Ex. 19:4-6).

In de KO-2014 krijgt dit aspect van het kerk-zijn vorm. Ik som maar gewoon wat op.

- A5.1 De kerken erkennen de overheid, die in dienst van God haar gezag uitoefent in de burgerlijke samenleving.
- A5.2 Door overleg en correspondentie streven de kerken naar een goede verstandhouding met de overheid, gericht op respect voor ieders eigen positie.
- A5.3 In voorkomende gevallen wijzen de kerken de overheid op haar plicht de vrijheid van openbare eredienst en de vrijheid van godsdienst te beschermen.
- A5.4 Bij ernstige openbare aantasting van Gods naam spreken de kerken de overheid daarover aan.
- B9.1 De predikanten hebben als primaire taak de verkondiging van het evangelie voor kerk en wereld.
- B10.1 De kerken kunnen aan een predikant een bijzondere opdracht verlenen, zoals voor de theologische opleiding, bijzondere vormen van pastoraat of missionaire arbeid.
- B10.2 De kerken voorzien waar mogelijk in predikanten die een geestelijke verzorgingstaak vervullen bij niet-kerkelijke instellingen, zoals ten behoeve van de gezondheidszorg, justitie of defensie.
- B24.1 De diakenen gaan de gemeente voor in de dienst van barmhartigheid en gerechtigheid in kerk en wereld. Zij stimuleren de onderlinge zorg en hulp alsook de christelijke inzet en vrijgevigheid voor anderen die hulp behoeven.
- C35 De gemeente vervult met de haar geschonken gaven de dienst in kerk en wereld waartoe Christus haar roept. De ambtsdragers stimuleren haar hiertoe en gaan haar hierin voor.
- C50.1 De kerken zoeken in woord en daad met het evangelie van Christus hen die God niet kennen of van Hem vervreemd zijn.
- C50.2 De evangelieverkondiging is erop gericht de medemens te brengen tot een leven met God in de gemeenschap van de kerk.
- C50.3 Waar kerken de gelegenheid krijgen om elders in de wereld mee te werken aan de verkondiging van het evangelie, gebeurt dat zo veel mogelijk in samenwerking met in de regio reeds aanwezige kerken. De inrichting van het werk en de positie van de werkers worden voor de Nederlandse zijde daarvan geregeld in generieke regelingen.

Leven met de Here

Het onderwerp: *Leven met de Here* is een schitterend onderwerp. Want wat is mooier dan te mogen leven met Hem, die onze Heer is! Tegelijk is het ook een moeilijk onderwerp. Want het is ontzettend veelomvattend. Het thema van het leven met de Here gaat het bereik van een artikel ver te boven.

Het thema is ook heel teer en persoonlijk.

Leven met de Here heeft voor ieder mens z'n eigen – vaak ook heel verborgen – kanten. Maar ondanks dat, toch dit artikel. Niet om *alles*, wel om *iets* te zeggen. Want het onderwerp is het meer dan waard!

Verwondering onder de sterren

Als je gaat nadenken over leven met de Here, moet je mijns inziens niet bij dat *leven* beginnen, maar bij de *Here*. In Hebrreeën 11:6 staat: Zonder geloof is het onmogelijk God vreugde te geven; wie Hem wil naderen, moet immers geloven dat Hij bestaat. En zit daar – bij ons omgaan met de Here – voor ons, eenentwintigste-eeuwse mensen, niet het eerste probleem? Want geloven wij echt dat God bestaat? Wij leven immers allemaal in een tijd van godloosheid. Ergens hebben wij allemaal de besmetting met het atheïsmevirus onder de leden. En 's zondags gaan we naar de kerk. Maar

op maandag heeft een leven-zonder-God ons zomaar in de greep, zo niet bewust dan wel onbewust. Maar dan wordt het moeilijk. Hoe kun je leven met de Here, als je meestal langs de werkelijkheid van de Here heen leeft? Leven met de Here begint daarom altijd met het *zoeken* van de Here. Het er bewust aan werken dat jij weet dat Hij bestaat.

Hoe je dat doet? Al te makkelijk is onze reactie: lees je Bijbel. Maar ik denk dat we anders, eerder, moeten beginnen.

Ik denk dat we moeten beginnen waar de Bijbel zelf begint: in Genesis 1, bij de schepping, de zon en de zeeën, de planten en de dieren. We moeten met Noach onder de regenboog beginnen en met Abraham naar de sterren kijken. We moeten met Psalm 8 en Psalm 19 de hemel zien. Anders gezegd:

we moeten met artikel 2 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis het boek van de natuur lezen. Leven met de Here vraagt om sterrenlicht en het aankweken van gelovig-groene vingers.

En juist dáár zit voor ons een probleem. Lichtvervuiling in onze cultuur maakt dat wij de sterren nauwelijks meer opmerken. Onze tl-buizen sluiten de hemel af. En onze veelal stedelijke cultuur maakt dat het contact met de lelie op het veld vaak minimaal is. Onze cultuur heeft grote delen van de natuur buitengesloten. Met godsverduistering tot gevolg!

Spreekt de natuur dan van God? Brengen de sterren en de vogels je niet uitsluitend bij *de* natuur, en niet verder? Het wordt door velen gezegd. Maar ik ben er diep van overtuigd, dat dat niet zo is. Gods eeuwige kracht en goddelijkheid zijn uit zijn werken waarneembaar (Rom. 1:20). De schepping spreekt van God! De *fine-tuning* van het heelal, de stille diepte van de sterrenhemel, het wonder van het DNA, de groei van het leven in de moederschoot, een bloem op het veld, dat alles is zo'n godswonder – dat is niet *de* natuur, dat is de Heer! Leven met de Here begint

daarom onder de sterren, bij de lelies en de vogels.

Daar – onder de open hemel – komt gezonde energie vrij waardoor

Het atheïsmevirus overwonnen

het atheïsmevirus overwonnen kan worden.

Daardoor komt er ruimte voor een van de eerste en meest wezenlijke aspecten van ons leven met de Here: verwonde-

ring en aanbidding. Dan wordt Psalm 8 levensthema: HEER, onze Heer, hoe machtig is uw naam op heel de aarde.

Luisteren naar zijn stem

Heer, onze Heer, hoe machtig is uw naam op heel de aarde, zegt Psalm 8. Maar hoe luidt die naam? Hoe kom ik dat te weten? Het antwoord van Psalm

119:105 is: Uw woord is een lamp voor mijn voet, een licht op mijn pad. De Schepper van de zwijgende sterren zwijgt zelf niet. Hij

spreekt. In het leven met de Here mag ik – onder zijn wijde hemel – zijn woorden gaan horen. Een stem, die mij zegt wie Hij is. Waarbij Hij aan de ene kant duidelijk vooropstelt: Mijn naam is niet te noemen (Gen. 32:30), mijn naam is wonderlijk (Re. 13:18). Want God is altijd groter dan mijn woorden. Maar aan de andere kant leer ik Hem tot mijn verwondering toch nader kennen. Hij is de Ontzagwekkende (Gen. 17:1). Hij is wie Hij is met zijn heilige naam: JHWH, de God van de braamstruik (Ex. 3). Hij zegt tegen Mozes wat dat inhoudt (Ex. 34:6): De HEER, JHWH! Een God, die liefdevol is en genadig, geduldig, trouw en waarachtig, die duizenden geslachten zijn liefde bewijst.

En niet alleen *spreekt* de Here. Hij zorgt er ook voor dat zijn woorden worden vastgelegd. Hij laat ze opschrijven. Woord wordt Schrift. Zodat Hij via zijn geschreven woord ook spreekt als Hij zwijgt. Je mag dan namelijk zijn boek nemen en lezen wat Hij gezegd heeft. Zodat je zijn stem toch hoort: als het schrift in het lezen weer woord wordt.

Het is een groot mysterie dat God zo te werk gaat. Het mysterie dat het onzegbare toch verwoord kan worden. Dat

het zelfs schrift wordt. Het is een wonder zo groot, dat het de ontvangers van het Woord – Abraham, Mozes, Johannes op Patmos en noem maar op – op de knieën dringt, aanbeddend en verbaasd. En hen doet bidden om een open hart: Spreek Heer, uw dienaar luistert (1 Sam. 3:10). Zo heeft het woord van de sprekende God – als het goed is – gebed tot gevolg. Een verwonderd en aanbeddend

gebed: Heer, wij eren U om het wonder van uw woord. En tegelijk een vragend gebed: Heer, spreek tot ons hart!

Zo biddend leven met

het Woord is duidelijk heel wat meer is dan ‘eventjes bijbellezen’. Het is verwonderd-biddend-aanbeddend zoeken naar de stem van God. Die stem die ik soms direct en regelrecht uit de Bijbel hoor. Een stem die soms ook – als een zaad – pas na dagen of weken vrucht zet. Als het mijn gebed maar is: Heer, raak mij aan met uw Woord! Laat de Schrift die U geeft, ook voor mij steeds weer uw levend Woord worden.

Verwondering

Wat is het gevolg van zo’n leven met de Here, met zijn schepping en zijn Woord? Hoe kleurt zich dan het leven in? Als het gaat om het antwoord op deze vraag, toont de Bijbel ons een veelkleurige regenboog. Leven met de Here brengt een scala van levensemoties en levenswerkelijkheden met zich mee. Vaak is het verwonderde dankbaarheid. Neem de verbazing over onze geboorte: Ik loof U voor het ontzaglijke wonder van mijn bestaan, wonderbaarlijk, wat U gemaakt hebt (Ps. 139:14). Of denk aan Israël na de redding bij de Rode Zee: Ik wil zingen voor de HEER, zijn macht en majesteit

zijn groot (Ex. 15:1). Denk aan Hanna, als ze moeder van Samuël is geworden: Nu juicht mijn hart dankzij de HEER, fier richt zich mijn hoofd op, dankzij de HEER. Neem alle psalmen van lof en dank. Psalmen waarin het leven met de Here in de loop van de eeuwen het woord ‘halleluja’ smeedt: Loof de Heer! Leven met God is Hem verwonderd loven!

Schroom, liefde, schaamte, schuld

Leven met de Here heeft ook andere kanten. Het maakt ook klein. Wie zijn *wij* immers, als het woord van de grote God klinkt. Abraham weet zich, vergeleken bij God, niets anders dan stof (Gen. 18:27). Jakob/Israël gaat sinds zijn heftige ontmoeting met God bij Peniël mank (Gen. 32:32). Jesaja roept als hij Gods troon in de hemel ziet: ‘Wee mij!’ Job, tegenover de majesteit van God, zegt: ‘Ik leg mijn hand op mijn mond’ (Job 40:4). Leven met de Here maakt en houdt ons nederig en bescheiden. Maar tegelijk is er ook die andere kant: leven met de Here is ook vreugdevolle liefde. Bereidheid om de hand aan de ploeg te slaan, gehoorzaam aan de stem van God.

Want God geeft met zijn spreken ook richting aan ons leven. Wetten en verordeningen. Luister, Israël: de HEER, onze God, de HEER is de enige. Heb daarom de HEER lief met hart en ziel en met inzet van al uw krachten (Deut. 6:4-5). Psalm 1 weet zich hier gelukkig mee: Gelukkig de mens die vreugde vindt in de wet van de HEER en zich

verdiept in zijn wet, dag en nacht. Hij is als een boom, geplant aan stromend water. Op tijd draagt hij vrucht, zijn bladeren verdorren niet. Psalm 119:97 zegt: Hoe lief heb ik uw wet, heel de dag is hij in mijn gedachten. Leven met de Here is dienen in gehoorzame liefde.

Maar op hetzelfde moment dat een mens dit zegt, kan ook de schroom, de schaamte toeslaan. Want wij falen vaak in ons leven met de Here. Israël zondigt met het gouden kalf (Ex. 32). Mozes, nota bene de man van God, slaat in drift op de rots (Num. 20). David, de poëet van Psalm 23, zondigt met Batseba (2 Sam. 11). En het wordt zo erg, dat uiteindelijk heel Israël in ballingschap gaat vanwege z'n vele misstappen. Zodat leven met de Here een zaak wordt in de diepte van oordeel en ellende. Waar het gebed geboren wordt: Uit de diepte roep ik tot U, HEER. Want als U de zonden blijft gedenken, HEER?! Heer, wie houdt dan stand? In het leven met de Here wordt het *Kyrie Eleison* gesmeed: Heer, ontferm U (Ps. 51).

Al met al is leven met de Here – en er zou over dat leven met de Here nog veel meer te zeggen zijn dan in dit korte bestek – een veelkleurige en bonte werkelijkheid. Waarbij soms het één op de voorgrond staat, dan weer het ander. Soms loopt ook alles door elkaar: vreugde en verdriet, hoop en schaamte. Maar vooral wordt duidelijk: ons leven met de Here is onaf. Bij alle vreugde die er zijn mag, kan ik zomaar in dwaasheid het leven met de Here breken. Erger: op een dag bréékt het ook werkelijk. In de dood namelijk, die het leven met de Here definitief wegneemt. Als gaat gelden: de doden loven de HEER niet meer, zij die zijn afgedaald

in de stilte (Ps. 115:17). En degenen die nog wel leven? Ze staren – zegt Jesaja – om zich heen, maar overal heerst duisternis (Jes. 8:22).

Christus en de Geest

... maar, gaat het na Jesaja 8 in Jesaja 9 verder: het volk dat in duisternis rondloopt, ziet een groot licht (Jes. 9:1). Het wonder van de Messias! Op het moment dat ons leven met de Here doodloopt, komt een wondere wandelaar bij Emmaüs ons achterop: een kind is ons geboren, een zoon is ons gegeven; de heerschappij is op zijn schouders. Deze namen zal Hij dragen:

Wonderbare raadsman,
Goddelijke held, Eeuwige vader, Vredevorst (Jes. 9:5). In ons leven

met de Here komt – naast God en mens – die derde gestalte binnen, meewandelend *midden* tussen God en ons. Vandaar zijn naam *bemiddelaar*, Jezus, die door zijn offer, zijn evangelie, zijn liefde en trouw, zijn kruisdood en opstanding maakt dat leven met God een genadige wederopstanding krijgt. We worden uit de doodlopende ballingschap verlost. Leven met de Here wordt in en door Christus opnieuw en geïntensiveerd mogelijk. Hij is de weg, de waarheid en het leven (Joh. 14:6).

Leven met de Here wordt zo een leven van ons met niet alleen de Vader, maar ook met de Zoon. Sterker: het wordt een leven met nóg iemand erbij. Want de Zoon geeft ons de Trooster, de Heilige Geest. Wij mogen met de Here leven in de kring van de Drievuldige, Vader, Zoon en Geest, die zich in de doop aan ons verbindt in zijn drievoudige naam (Mat. 28:19). Met als gevolg dat ons leven met de Here nu écht vol wordt

van verwondering, aanbidding, heilige schroom, liefde, bereidheid, gebed en dank. Omdat Christus vooropgaat en ik Hem mag volgen. Omdat de Geest de kracht ertoe in ons hart legt. Waarbij ik mag geloven dat de weg met de Here nu niet meer doodloopt. Want Christus heeft de dood overwonnen. Leven met de Here is leven met de toekomst van Immanuël, God met ons, altijd en eeuwig.

Nu pas Christus

Het zal misschien bevreedmen, dat ik in dit artikel over leven met de Here pas halverwege het leven in Jezus Christus ter sprake breng. Waarom niet *direct* van start gaan met het leven in Christus? Ik

zal niet beweren dat je zo niet kunt beginnen. De Heidelbergse Catechismus gaat ons er in zondag 1 in voor: Christus voorop. Toch heb ik het hier bewust anders gedaan, en dat in het spoor van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, die Christus pas in de artikelen 18-23 ter sprake brengt. Zoals ook de Bijbel zelf niet direct in Genesis al over de kribbe van Betlehem vertelt, maar eerst de lange aanloop van het Oude Testament neemt. Jezus komt pas aan de orde als de Bijbel al ver over de helft is.

Dat leert ons naar mijn besef dat het in het spreken over het leven met de Here niet te snel over Jezus moet gaan. En dat zeker niet in onze tijd die – vrees ik – vaak al te glad en te makkelijk over Jezus spreekt. Heel snel besef je dan namelijk niet echt waarom Hij komen moest, al te gauw wordt zijn genade dan vanzelfsprekend en goedkoop: Jezus heeft immers alles goed gemaakt. Of ook: je biedt mensen verlossing aan

**De weg loopt
niet meer dood**

voor het probleem van hun zonde en dood zonder dat ze dat probleem in hun leven al echt doorvoeld hebben. Daarom kan het goed zijn eerst het leven met de Here – om zo te zeggen – apart te overwegen. Om langs die weg te leren ervaren dat het zo – apart – niet lukt. Om *daarna* het wonder te zien dat ons in de Zoon en de Geest gegeven wordt. Dan komt er dankbare glans in het leven met de Here, als leven met Vader, Zoon en Geest. Zoals Paulus het in zijn gebed voor ons verwoordt: daarom buig ik mijn knieën voor de Vader, die de vader is van elke gemeenschap in de hemelsferen en op aarde. Moge Hij vanuit zijn rijke luister uw innerlijke wezen kracht en sterkte schenken door zijn Geest, zodat door uw geloof Christus kan gaan wonen in uw hart en u geworteld en gegrondvest blijft in de liefde (Ef. 3:14-17). Bijna nergens elders in Gods Woord wordt het leven met de drievuldige God – Vader, Zoon en Geest – ons zo diep getekend als in deze woorden van de apostel. Ons als voorbeeld voor ons leven. Om zo, biddend tot God, in liefde onze weg te gaan. Kind van Vader, gekocht door de Zoon, gezalfd met de Geest. Biddend om Vaders genade, bouwend op Jezus' werk, en, elke dag weer, vragend om de wijsheid van de Geest.

Samen met de heiligen

Om die reden buig ik mijn knieën voor u, zegt Paulus dus in Efeziërs 3. Maar hij voegt er nog iets aan toe en wel dit: 'Dan zult u met alle heiligen de lengte en de breedte, de hoogte en de diepte kunnen begrijpen, ja de liefde van Christus kennen die alle kennis te boven gaat' (Ef. 3:18-19). Hier vallen de

woorden 'samen met alle heiligen'. Die woorden leren ons dat leven met de

Here nooit uitsluitend een leven van mij alleen is. Zeker: geloof is persoonlijk. De HEER is *mijn* herder (Ps. 23). Maar

het individuele kan nooit zonder het gemeenschappelijke: *Onze* hulp is in de naam van de HEER (Ps. 124:8). Leven met de Here heeft daarom altijd ook met het collectieve, met Gods volk, te maken: met de gemeente, het lichaam van Christus.

Want het wonder van het leven met de Here is zo groot, dat je het nooit in je eentje kunt overzien, laat staan kunt vatten. Daar heb je de andere heiligen voor nodig, sterker, *alle* heiligen: de kerk van alle tijden en plaatsen; zelfs dus ook de kerk van de toekomst, die onder de beademing van de Geest straks weer andere elementen uit de volheid van Christus zal mogen leren verstaan dan tot nu toe gezien. Leven met de Here heeft dus met een heel brede gemeenschap te maken: met kerkgang en kerklidmaatschap; met tegelijk een interlokaal en internationaal oog voor Gods wereldwijde werk; met het samen luisteren, zingen en belijden, en met het samen breken van het brood van het leven. Leven met de Here is heel persoonlijk. Maar het is ook dienst *met* elkaar en dienst *aan* elkaar.

Verlangen naar de toekomst

Het leven met de Here dreigde ooit dood te lopen in de ballingschap. Maar Christus heeft ons leven met God verlost en het omhoog getild tot het niveau van Vader, Zoon en Geest. En dat is machtig veel. Maar toch zijn we er nog niet. Want hoeveel we ook ge-

cregen hebben, we kijken nog in een wazige spiegel (1 Kor. 13:12). Ik ben wel gegrepen door Christus, maar ik heb mijn doel nog niet bereikt (Fil. 3:12). Wij leiden een leven als vreemdeling (1 Petr. 1:17). Want hoeveel we ook hebben, we zijn nog niet thuis. Wij leven met de Here, maar vieren nog niet de bruiloft van het Lam (Op. 19:9). En de dood is nog altijd de laatste vijand (1 Kor. 15:26). Waarbij – onderweg naar Jeruzalem – het leven met de Here vaak ook het lijden met de Here meebrengt. Vandaar dat we, vandaag de dag levend met de Here, meer en meer leren beseffen dat dat leven nog incompleet en onaf is. Daarom is leven met de Here ook altijd leven met verlangen. Verlangen om Hem te zien op de wolken van de hemel (Op. 1:7) om hem tegemoet te gaan om zo altijd bij hem te zijn (1 Tess. 4:17). Misschien is daarom dit wel de scherpste test, als het gaat om de vraag of wij echt leven met de Here: verlangen wij naar de toekomst van Christus? Op de laatste bladzij van de Bijbel staat: 'De Geest en de bruid zeggen: Kom!' (Op. 22:17). Bidden wij dit mee? Wij die ons als welvaarts mensen zo makkelijk – ook religieus – settelen in het hier en nu. Verlangen wij er echt naar *voluit* te leven met de Here en hem met eigen ogen te zien (Op. 22:4)?

Aan het begin van dit artikel over ons leven met de Here ging het over de vraag: geloven wij echt in God? Aan het eind gaat het erom: verlangen wij echt naar de *toekomst* van God? Ons antwoord op deze twee spannende vragen is naar mijn mening beslissend als het erom gaat te wegen of wij vandaag *leven* met de Here.

Impressie Generale Synode

Synode 2017

Dick Dreschler

Tijdens de vergaderdagen van 18 tot 20 mei kwam allereerst aan de orde het voorstel dat vanuit de PKN gedaan is om bijzondere betrekkingen aan te gaan met de GKv, CGK, NGK en vGKN. De synode waardeerde dit voorstel en beschouwt het als een hartelijke uitnodiging om de gesprekken aan te gaan en elkaar beter te leren kennen.

Contacten andere kerken

Tegelijk wil de synode dat er door de deputaten in de komende tijd wel doorgesproken wordt met de PKN over kerkvisie, geestelijke eenheid en hoe je voldoende vertrouwen hebt over en weer om attestaties aan te nemen. De deputaten stelden nadrukkelijk voor om over het gehele voorstel in gesprek te gaan, en niet nu al gedeeltes aan te nemen of af te wijzen. Dat neemt niet weg dat er plaatselijk al veel mogelijk is als er op dat niveau herkenning is en geestelijke eenheid gevoeld wordt met PKN-gemeenten. In de afgelopen tijd is dit ook al regelmatig een feit.

Al sinds de Vrijmaking wordt geprobeerd de kloof tussen CGK en GKv te dichten. Ds. W. van 't Spijker was op de synode aanwezig om toe te lichten hoe nu de stand van zaken is. Hoewel er plaatselijk veel gebeurt en gemeentes samenwerken, loopt de toenadering landelijk stroef. Van 't Spijker zei dat je soms het idee krijgt: 'Men sluit de luiken en laat zich leiden door angst en vrees.' Er zijn avonden geweest over de prediking, maar of deze nu werkelijk geholpen hebben over en weer vertrouwen te krijgen, dat vroeg Van 't Spijker zich af. Hij wees ook aan dat de CGK een andere ontwikkeling hebben gehad dan de GKv/NGK, doordat zij niet de lijn van Holwerda, Schilder en Vonk binnen de kerken gehad hebben. Maar hij riep op: 'Laat u niet ontmoedigen door de CGK, maar houd het verlangen levend om met ons verder te gaan.' In de reacties vanuit de synode kwam enerzijds de teleurstelling naar voren dat er niet sneller gewerkt kon worden aan eenheid. Aan de andere kant kwam ook de

vraag op of we niet gewoon dankbaar kunnen zijn met de contacten die er nu zijn. Soms willen we ook wel te snel en te veel, en botst een meer activistische houding met de meer tere spiritualiteit die we bij de CGK kunnen opmerken. Namens de vGKN sprak ds. B. Bloemendal. Het was voor het eerst dat dit kleine kerkverband, dat niet met de PKN is meegegaan, officieel het woord mocht voeren op een synode van een ander kerkverband. Hij gaf een presentatie van het kleine kerkverband dat zij vormen. Ze willen van harte gereformeerd zijn en rondom het kruis van Christus één zijn. Zij hadden gehoopt

dat meer kerken zich bij hen aangesloten hadden toen de PKN ontstond, maar dat gebeurde niet. Voor de toekomst is het fijn om te merken dat er goede contacten met GKv en NGK zijn.

Man, vrouw en ambt

In deze vergadersessie van de synode kwam het onderwerp M/V en ambt eerder aan de orde dan gedacht. Tijdens de presentatie van de vGKN gaf ds. Van Harten-Tip aan hoe zij zelf met deze vraagstelling was omgegaan. Als meisje 'uit de Afscheiding' had ze nooit gedacht dat ze ooit dominee zou worden, want ze ging uit van het standpunt dat vrouw-en-ambt niet kon. Toch besloot ze theologie te gaan studeren. Het was steeds een worsteling of ze wel

of niet dominee zou worden. Ze stond al voorgesorteerd om het onderwijs in te gaan, maar kreeg toen een beroep van een gemeente. Juist in de Gereformeerde Kerken synodaal, waar veel mannen het lieten afweten om Gods Woord bijbelgetrouw te verkondigen, voelde zij zich geroepen en werd zij geroepen. Met veel vreugde heeft ze de Heer mogen dienen. Tegelijk beseft ze dat het geen recht is om als vrouw te dienen, maar ze werd geroepen en wilde daarom ook gaan. Ze riep de synode op om bij deze moeilijke vragen steeds de Schrift voor ogen te houden.

Op vrijdag 19 mei volgde de eerste besprekingsronde over het rapport 'Samen dienen'. Over het algemeen was er veel waardering voor de manier waarop het rapport op een bijbelse manier met dit onderwerp wil omgaan. Dat neemt niet weg dat door tegenstanders wel kritiek werd geuit op het feit dat er een model was gemaakt waardoor er verschillende lagen in de Bijbel werden aangewezen. Vervolgens waren gegevens waarin de lijn van ongelijkheid tussen mannen en vrouwen naar voren kwam, steeds in de laag van gebroken realiteit gezet en teksten waarin er gelijkheid was, in de laag 'bevrijdend herstel'. De Ruijter gaf in de beantwoording aan dat deze lagen breder en anders geformuleerd hadden kunnen worden. Hij benadrukte dat deputaten wel recht hebben willen doen aan heel de Schrift, *tota Scriptura*, wat ook in het gebruik van dit model naar voren komt.

Een ander punt van kritiek was de manier waarop het rapport omgaat met de zwijgteksten. De deputaten staan op het standpunt dat deze teksten op meerdere manieren geïnterpreteerd kunnen worden en daarom niet een definitieve beslissing over dit onderwerp kunnen geven. In het rapport zijn de deputaten vrij kort over deze teksten, maar in de schriftelijke beantwoording van hun vragen aan de synode hadden ze hun standpunt breder onderbouwd

door verschillende exegeses naast elkaar te zetten. Toch kon dat niet iedereen overtuigen. Hoe kun je nu aan een gemeentelid uitleggen dat de apostel Paulus over de vrouw zegt: 'Ik sta niet toe dat ze zelf onderwijst of gezag over mannen heeft (...) want Adam werd eerst geschapen, pas daarna Eva' (1 Tim. 2), en dat je dan toch vrouwelijke ambtsdragers zou hebben? Is de Bijbel dan onduidelijk? Prof. De Ruijter gaf in de beantwoording aan dat de Bijbel in de kern helder is, in haar verlossende boodschap. Maar dat sommige vragen lastiger te beantwoorden zijn, zoals bijvoorbeeld vragen over polygamie en slavernij. Anderen wezen er ook op dat we de kinderdoop niet verdedigen met beroep op één tekst, maar dat we een heel aantal teksten en de lijn van de Bijbel gebruiken om aan te tonen dat God de God van het verbond is en dat daarom ook de kinderen behoren gedoopt te zijn.

In de bespreking kwam verschillende keren naar voren dat het belangrijk is dat vrouwen, wanneer zij taken hebben in de gemeente, daarin ook erkend en gewaardeerd worden. Er zou, meer dan nu gebeurt, een voorbede, inzegening en/of ambt kunnen zijn waarin vrouwen meer door de gemeente aangesteld worden bij de onderwijzende, pastorale en diaconale taken die ze in de kerk op zich nemen. Daarnaast zou er ook gewerkt kunnen worden met een kleinere kernkerkenraad, die alleen uit mannen zou moeten bestaan. De eerste ronde werkte verduidelikend. Er blijven vragen, er is een zoeken naar hoe we hier als kerken op een goede manier mee kunnen omgaan. Na de bespreking gingen de synodeleden, deputaten en gasten in groepen uit elkaar om samen te bidden of God hierin een weg wil wijzen.

Bijbels huwelijk

Door de vorige synode is uitgebreid gestudeerd over het onderwerp 'Bijbels huwelijk'. Op een voortreffelijke manier is toen in een synoderapport geschreven over de uitholling van het burgerlijk huwelijk en het belang van een bijbels huwelijk. Een huwelijk waarin man en vrouw elkaar trouw beloven

voor heel het leven. Deputaten hebben gezocht, in overleg met andere kerken, of het mogelijk was om als kerken meer vorm te geven aan een bijbels huwelijk. Dit overleg heeft weinig opgeleverd. Het resultaat ervan is dat we als kerken concluderen dat we, hoewel het burgerlijk huwelijk steeds meer uitgehold is, toch in deze tijd zo veel mogelijk erop zullen inzetten dat gemeenteleden kiezen voor de vorm van het burgerlijk huwelijk. Daarbij tekende prof. De Bruijne wel aan dat 'inzetten op' betekent dat het niet altijd mogelijk zal zijn om daar zwart-wit mee om te gaan. Hij noemde als voorbeeld een stel dat koos voor het geregistreerd partnerschap, maar juist met de motivatie dat ze dan, anders dan bij het burgerlijk huwelijk, ook de belofte konden opnemen dat ze elkaar werkelijk trouw beloven voor heel het leven. Daarbij tekende hij wel aan dat juristen adviseren om als kerken niet de weg op te gaan van huwelijksbevestiging bij een geregistreerd partnerschap, omdat de politiek wil dat de overheid zelf de huwelijken sluit, in verband met de scheiding van kerk en staat.

Ondersteuning

Deze synode mocht een stap zetten in het terugdringen van het aantal deputaatschappen. De steun voor missionaire projecten en de steun voor

'hulpbehoevende' kerken worden voortaan vanuit één deputaatschap Ondersteuning geregeld. Daarbij is het belang van de classis onderstreept: de classis zal allereerst zorg dragen voor de kerken en de projecten in de eigen regio. Pas als de leden van de classiskerken te veel moeten opbrengen, komt het landelijk kerkverband in beeld om extra ondersteuning te geven.

In de praktijk werd de financiële ondersteuning voor missionaire activiteiten gecombineerd met advies, coaching en toerusting. De synode besloot om deze functie nadrukkelijk te laten bestaan. Zo is het ook mogelijk voor projecten om advies te krijgen en een opstartbedrag van maximaal € 5.000,- te ontvangen. Deputaten hopen in de toekomst niet een klein aantal grote projecten te ondersteunen, maar liever een groot aantal kleinere projecten.

Het was inspirerend om van ds. Francke te horen hoe er in de afgelopen jaren vele missionaire projecten mochten ontstaan. Daarbij waren er teleurstellingen, maar aan de andere kant was er ook veel zegen. Er is veel geleerd en vanuit wat geleerd is, wil men ook verder bouwen.

Jezus de Messias van het Oude Testament

Gemeentebreed
Aryjan Hendriks

In mijn jeugd gingen hervormde kerkgangers vaak met alleen een nieuwtestamentje naar de diensten. Dat ontdekte ik bij het 'dienstmeisje' dat mijn moeder bijstond in ons huis. Tegenwoordig heet ze 'interieurverzorgster', maar toen waren er nog rangen en standen.

Midden in de vorige eeuw kwam er meer waardering voor het Oude Testament door hervormde theologen als K.H. Miskotte en A.A. van Ruler. De laatste ging zelfs zover dat hij het Nieuwe Testament het 'verklarende woordenlijstje' noemde bij het Oude Testament. We zijn inmiddels bijna een eeuw verder. Maar ziedaar, het Oude Testament is opnieuw op z'n retour. Onder evangelische invloeden horen kerkgangers vandaag bij voorkeur een preek uit het Nieuwe Testament. Wat moet een drukke dertiger met een preek uit de profeten?

De Geest sprak door de profeten

Intussen belijden wij nog altijd met de Geloofsbelijdenis van Nicea dat de Heilige Geest gesproken heeft door de oudtestamentische profeten. Ook toen al had de vroege kerk te maken met kleinering van het Oude Testament. Maar vooral door de inbreng van de

kerken uit het Oosten werd in de Geloofsbelijdenis van Nicea expliciet beleden dat de Heilige Geest door die profeten sprak over de Messias die komen zou. Geen depreciatie van het Oude Testament! Integendeel, Jezus is de Messias van het Oude Testament. Lees het getuigenis van Israëls profeten! En je kunt je twijfel over die jongeman uit Nazaret vergeten.

Petrus vraagt nadrukkelijk aandacht voor dat woord van die profeten. Daarbij wijst hij op de Heilige Geest. Hij sprak door hen over de Messias. Daarom kunnen we het Oude Testament niet dicht laten, willen wij Jezus als onze Messias zien. Petrus bindt ons op het hart: 'Want de profetie is destijds niet voortgebracht door de wil van een mens, maar heilige mensen van God, door de Heilige Geest gedreven, hebben gesproken' (2 Petr. 1:21).

Jezus en het Oude Testament

Het is verrassend te zien hoe ook onze Heiland het Oude Testament opvoert als zijn *paspoort*. Wanneer men niet in Hem wil geloven, zegt Hij dat het de *Schriften* zijn, die van Hem getuigen (Joh. 5:39). In zijn zelflegitimatie verwijst Hij dan ook herhaaldelijk naar dat oudtestamentische Woord van de Geest. Hij verwijt de overpriesters: 'Hebt u nooit in de Schriften gelezen:

De steen die de bouwers verworpen hadden, die is tot een hoeksteen geworden; dit is door de Heere geschied en het is wonderlijk in onze ogen?' (Mat. 21:42; ik citeer de HSV).

Heel zijn weg naar dood en opstanding is voorzeggd door de Schriften. Als een leerling in de hof het zwaard trekt om de Heer te verdedigen, zegt Hij: weg met dat zwaard! 'Hoe zouden anders de Schriften vervuld worden, die zeggen dat het zo geschieden moet?' (Mat. 26:54).

Voor al de evangelist Matteüs geeft zich veel moeite om te laten zien dat Jezus van Nazaret duidelijk de Schriften vervult en zich zo legitimeert als de Messias. Onophoudelijk citeert Matteüs bij wat Jezus is en doet, de Schriften,

Zelflegitimatie

ingeleid met: 'opdat de Schrift vervuld werd.'

Vooraf Jesaja 53 en Psalm 22 komen in het Nieuwe Testament aan bod. Het lied van Maria is een mozaïek van het *profetisch* woord. Opmerkelijk is ook hoe de Heiland aan het kruis schriftwoorden op de lippen neemt.

Na zijn opstanding opent Hij het verstand van de leerlingen, 'zodat zij de Schriften begrepen' (Luc. 24:45), nadat Hij Kleopas en zijn metgezel het verwijt had gemaakt: 'O onverstandigen en tragen van hart! Dat u niet gelooft al wat de *profeten* gesproken hebben!' (Luc. 24:25).

In het spoor van Jezus

De leerlingen hebben, geleid door de Geest van hun Heer (vgl. Joh. 16:13), ook telkens de Schriften laten spreken om te getuigen dat Jezus echt de Messias is over Wie de profeten al spraken. Ik heb er Handelingen specifiek op nagelezen en ik vond het treffend!

Het begint al met Petrus op de pinksterdag. In zijn toespraak grijpt hij nadrukkelijk terug op het *profetische* woord. Hij noemt zelfs David 'een profeet' die al van Jezus' opstanding sprak (Hand. 2:30).

Een indrukwekkend voorbeeld is met name de preek van Stefanus, die het Oude Testament laat getuigen. Daarbij trof het mij dat hij aan het eind spreekt over het verzet tegen nota bene de *Heilige Geest die door de profeten sprak* (Hand. 7:51). Of het ook waar is wat we belijden met het Nicaenum!

Ook Filippus gaat in het spoor van zijn Heer. Er staat zo mooi dat hij de kamerheer uit Ethiopië Jezus verkondigde '*uitgaande van dat Schriftwoord*' (Hand. 8:35), en dat was Jesaja 53.

Paulus is het na zijn bekering volop met Petrus eens dat 'al de profeten'

van Jezus getuigen (vgl. Hand. 10:43). Hij benadrukt aan het adres van de Joden in Antiochië: 'Want de inwoners van Jeruzalem en hun leiders, die Jezus niet kenden, hebben door Hem te veroordelen de uitspraken van de profeten vervuld, die iedere sabbat voorgelezen worden' (Hand. 13:27). De apostel ging ook in Tessalonica met de Joden in gesprek 'vanuit de Schriften' (Hand. 17:2) en in Efeze bestreed hij de Joden 'door uit de Schriften te bewijzen dat Jezus de Christus is' (Hand. 18:28). En dat deed Paulus ook in Rome (Hand. 28:23).

Het fundament van de kerk

Ik denk dat ik nu wel genoeg heb aan-gevoerd om te overtuigen hoezeer Paulus gelijk heeft wanneer hij ons verkondigt dat wij als kerk van Christus zijn 'gebouwd op het

fundament van de apostelen en de profeten' (Ef. 2:20). Van de onmisbare grondleggende functie van de eersten als de 'getuigen' van de Here Jezus (vgl. Hand. 1:8; 5:32) zijn we in onze kerken overtuigd. Maar we moeten de tweeden daarbij niet vergeten!

Omdat Paulus de apostelen het eerst noemt, denken sommige exegeten dat het hier gaat om nieuwtestamentische profeten als Agabus, de dochters van Filippus en de profeten die in 1 Korintiërs 14 worden genoemd.

Ik meen dat wij, gelet op wat ik zo juist liet zien, vooral hier aan de *oudtestamentische* profeten moeten denken. Hun getuigenis vormt met dat van de apostelen echt het fundament van de kerk. Wij kunnen hun getuigenis niet missen als het gaat om de vraag: is Jezus van Nazaret echt de beloofde Messias?

Het is niet niks je toe te vertrouwen aan die jonge Jood uit Nazaret met zijn pretenties. Wat is het een zegen dat we naast het woord van de apostelen ook het getuigenis van Israëls profeten hebben!

Christus van de Schriften

Vanouds heeft in de christelijke kerk ook het woord van de profeten geklonken. Justinus de Martelaar (gest. ± 165 n.Chr.) vertelt ons in zijn *Apologie* wat men deed in de samenkomsten op zondag: 'Dan lezen ze de gedenkschriften van de apostelen en de geschriften van de profeten.' Dat is eeuwenlang usance geweest, ook in de roomse mis.

Kijk, dat moeten wij niet gaan verge-

ten. Gelukkig gaan wij niet naar de kerk met alleen een nieuwtestamentje, zoals dat dienstmeisje deed. Sola Scriptura, jazeker, maar dan ook

tota Scriptura, heel de Schrift!

Dominees, vergeet het Oude Testament niet. Want Jezus is de Christus van de *Schriften*!

De kerk is gebouwd op het fundament van apostelen en profeten. Beste lezer, laat u niet verleiden tot een kleinere bijbel. Het Oude Testament is verreweg het grootst. En dat kunnen wij niet missen om te verstaan wie Jezus is en wat het betekent dat God zijn eigen Zoon voor ons zond.

'Die gesproken heeft door de *profeten*'. Laten wij ook nu luisteren naar wat die Geest van Christus die in hen was, van Hem getuigde (1 Petr. 1:11)!

Vergeet het
Oude Testament niet

www.woordenwereld.nl

Kijk eens op onze website! Niet alleen over de laatste nummers van Nader Bekeken, maar ook over de nieuwste cahiers is de nodige informatie te vinden. Uit het nieuwste nummer van Nader Bekeken kun je zelfs direct een (deel van een) artikel downloaden. Verder zijn de nummers die langer dan een jaar geleden zijn verschenen, als pdf beschikbaar. Ook is er een uitgebreide zoekfunctie, zodat heel gemakkelijk allerlei onderwerpen waarover iets geschreven is, te vinden zijn.

Théodore de Bèze

Gelezen

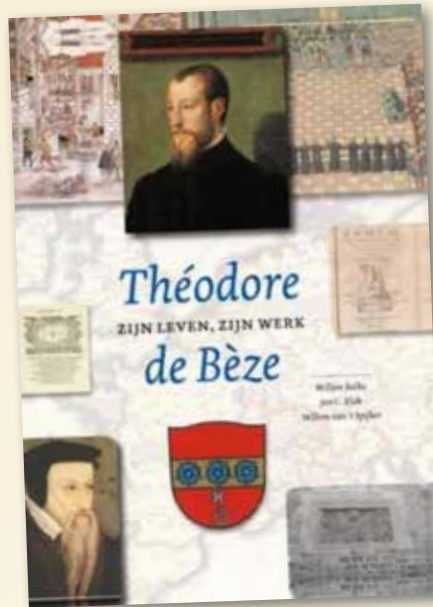
Harm Boiten

In 2012 verscheen *Théodore de Bèze, zijn leven en werk*, een forse bundel van 480 pagina's met maar liefst meer dan zestig opstellen over de reformator van Genève. Het boek staat onder redactie van Willem Balke, emeritus hoogleraar kerkgeschiedenis aan de VU, onderzoeker Jan C. Klok en Willem van 't Spijker, emeritus hoogleraar kerkgeschiedenis aan de Theologische Universiteit in Apeldoorn.

Het boek is in ons blad niet besproken; met excuus aan auteurs en lezers halen we die schade thans in, want het boek verdient het en niet minder de man die in beeld gebracht wordt. Beza is een van de grote reformatoren. Hij is meer dan alleen de opvolger van Calvijn, al gaf de geschiedenis hem die plek in de schaduw. Al veel eerder dan Calvijn in Genève kwam, was Beza hoogleraar in Lausanne. Hij doceerde daar Grieks, schreef een prachtig commentaar op het Nieuwe Testament, maakte ook een verdienstelijke berijming van de psalmen en schreef een indrukwekkende belijdenis. Met die staat van dienst werd hij de eerste rector van de nieuwe academie in Genève. In deze studie krijgen we een beeld van Beza als pastor, als dichter, als pedagoog, als filoloog, als diplomaat, en het boeiende boek biedt ons een nieuwe kijk op deze veelzijdig getalenteerde man.

De hoofdlijn wordt gevormd door een levensbeschrijving van Beza, en wel op basis van het in 2006 in Genève verschenen werk van Alain Dufour, *Théodore de Bèze. Poète et théologien*. Het gaat niet in eigenlijke zin om een vertaling, zo zijn typisch Geneefse en Franse aangelegenheden weggelaten. In plaats daarvan staan tussen de lopende tekst van de biografie 33 excursen en bovendien zijn los daarvan in de vorm van nog eens 29 excursen drie intermezzo's opgenomen over Beza als uitlegger van de Schrift, Beza en de Nederlanden, en Beza en het onderwijs. Kortom, het resultaat is een complete Beza-biografie met 62 excursen over

aparte onderwerpen. En de belangstellende lezer behoeft zich niet te laten afschrikken: van hoeveel geleerdheid

de diverse auteurs ook blijk geven, het is verbazend hoe helder en plezierig leesbaar hun bijdragen zijn. Het is natuurlijk niet mogelijk om in een korte bespreking aan de omvangrijke inhoud de aandacht te geven die ze verdient. Maar de kleine selectie die ik maak, is hopelijk voldoende om tot eigen lezing van dit vorstelijke boek te prikkelen. Tot mijn verrassing trof ik onlangs in een Amersfoortse boekhandel het boek aan voor een vriendelijk prijsje van € 12,50.

Dieudonné of Théodore

Was Beza niet meer dan een imitator van Calvijn? I. John Hesselink, emeritus

hoogleraar van het Western Theological Seminary in Holland (Michigan), bespreekt in de eerste excurs de parallellen en verschillen tussen beide reformatoren. Hij ontdekt sterke dogmatische verwantschap: Beza's belijdenis van het christelijke geloof (*Confessio Christianae Fidei*) bijvoorbeeld ontving de goedkeuring van Calvijn. Maar verschillen waren er ook. In tegenstelling tot Calvijn beklemtoont Beza het belang van een protestantse overheid en het recht van opstand tegen onrechtvaardige tirannen.

De tweede excurs bevat een overzichtelijke tijdstafel van het leven van Beza, samengesteld door onderzoeker Klok, en in excurs 3 introduceert A.G. Balke de familie Bèze. Tussen haakjes: is 'A.G. Balke' geen drukfout? Moet dat niet de redacteur Willem Balke zijn?

Beza werd op 24 juni 1519 geboren in het Franse Vézelay. Zijn vader Pierre, baljuw in die plaats, stamde uit de lage adel van Nevers. Bij zijn geboorte kreeg Beza de naam Dieudonné (Godsgeschenk), die hij later vergriekste tot Théodore, dat hetzelfde betekent. Toen de jongen drieënhalve (!) jaar oud was, bracht zijn moeder Marie hem voor zijn opvoeding naar oom Nicolas in Parijs, maar op de terugreis komt zij helaas door een ongeluk om het leven. Op zekere dag hoorde oom Nicolas in Orléans een beroemde humanist en protestants leraar spreken: Melchior Wolmar, die onder andere ook Calvijn les had gegeven. Hij zorgde ervoor dat de kleine Théodore als jongen van 8 of 9 jaar diens kostganger werd. Wolmar gaf onderwijs in de talen Grieks, Latijn, Hebreeuws en in recht, eerst in Orléans, later in Bourges. Van hem leerde Théodore zo'n vaardigheid in de oude talen, dat het schrijven in het Latijn hem altijd gemakkelijker afging dan in het Frans. En bij hem kreeg Théodore ook een levendige smaak voor het lezen van de Bijbel en de reformatische uitleg ervan. Maar het recht en de poëzie werden niet vergeten. In 1539 – hij is

dan 20 jaar – haalde hij zijn diploma in de rechten. Later ontving hij kerkelijke prebenden (inkomsten uit geestelijke ambten), geërfd van zijn oom en broer. Dat stelde hem in staat als een edelman te leven en zich alleen aan de poëzie te wijden.

Théodore maakte met zijn bundel *Juvenilia* naam als wereldse dichter in de stijl van Vergilius, Ovidius, Catullus en Martialis. Door heel het boek heen, ook rond een prachtige excurs van Dick Wursten over zijn poëzie, zijn gedichten van Beza weergegeven, in het Latijn met een vertaling. Hij bezingt openhartig de schoonheid van zijn verloofde: er zaten verzen tussen, schreef hij later, die hij niet had mogen schrijven, over 'onderwerpen die hem nu doen blozen'. Later, bij herdrukken van zijn bundel, verdwenen alle naar zijn besef onbetamelijke en onkuise gedichten, ook al waren zijn erotisch getinte gedichten beslist niet allemaal grof. Maar na zijn bekering blijft hij er wel op aangesproken – men speelde ook in de kerk op de man, niet op de bal. Later zou iemand opmerken dat, indien Beza in het roomse kamp was gebleven en zich met zijn briljante geest tegen de protestantse leer zou hebben gekeerd, de protestanten hem ongetwijfeld op zijn *Juvenilia* zouden hebben aangevallen, terwijl de papijsten hem dan verdedigd zouden hebben.

Als je jong bent, vrienden hebt, en geld genoeg, dan lacht het leven je toe. Maar na een jaar of tien komt Théodore van de ene op de andere dag in een hevige crisis terecht. Hij wordt ziek, doodziek. Onder tranen vervloekt hij zichzelf, roept tot God om vergiffenis, vernieuwt zijn belofte om Hem openlijk te aanbidden in zijn ware kerk; kortom, hij wijdt zich geheel aan Hem. Hij komt dan ook een andere gelofte na, die hij vier jaar eerder aan zijn verloofde Claudine Denosse had gedaan: de trouwbelofte. Dat betekende wel het einde van zijn mooie leventje, dat hij alleen maar op kosten van de kerk kon leiden. Hij zou vanaf dat moment niet meer van de papen plukken, belooft hij.

Hoogleraar in Lausanne

Toen Théodore genezen was en hij zijn kerkelijke inkomsten had opgezegd, vertrok hij naar Genève, waar hij op 24 oktober 1548 aankwam. Die stad was hem door vrienden aanbevolen en wat hij er vond, ging zijn verwachting te boven. Niet door het lezen van de *Institutie* van Calvijn, maar door de lectuur van Heinrich Bullinger kreeg hij 'feeling' voor de Reformatie. Hij had allerlei plannen, droomde bijvoorbeeld van het opzetten van een drukkerij. Hij maakte reizen, bracht een bezoek aan zijn geestelijke vader Wolmar in Tübingen en maakte kennis met Pierre Viret in Lausanne. Die was zo enthousiast over hem, dat hij hem aan de heren van Bern aanbeval voor een leerstoel Grieks aan de academie te Lausanne. En zo veranderde de ietwat frivole edelman-dichter in een hoogleraar Grieks. Op college legde hij de heidense filoso-

fen Demosthenes en Isocrates aan de studenten uit, maar tegelijkertijd werd hij ondergedompeld in een milieu van theologen: zijn vrienden waren Calvijn, Viret, Farel en de andere predikanten van Lausanne, en zijn studenten zijn toekomstige predikanten. Nu was Théodore littéraire debutant, een dichtbundel (*Poemata*), in de zomer van 1548 een geweldig succes geweest, met

loevende recensies zelfs uit Italië. Maar ook na zijn bekering bleef hij poëzie publiceren. In 1550 verscheen een treurspel *Abraham sacrificiant* (de offerende Abraham), dat studenten speelden bij het feest van de promoties, en drie jaar later de *Passavant*, een prachtige satire met een ernstige ondertoon: men bestrijdt ons met zwaard en vuur, wij strijden alleen met het zwaard, het Woord van God.

In de loop van de jaren in Lausanne begint Beza met wat zijn levenswerk wordt: de uitgave van het Nieuwe Testament met een nieuwe Latijnse vertaling. En de folio-edities met hun grotere aantekeningen (*annotationes majores*) zullen aan het einde van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw de top van de bijbelwetenschap vertegenwoordigen. En wat niet vergeten mag worden: in de periode te Lausanne schreef Théodore zijn *Confession de la*

foi chrétienne (belijdenis van het christelijk geloof). Het is een van de belangrijkste geschriften van Beza: deze persoonlijke geloofsverantwoording aan zijn rooms-katholiek gebleven vader Pierre de Bèze, die pogingen had gedaan zijn getalenteerde zoon terug te winnen voor de moederkerk. Al deze interessante uitgaven komen niet alleen voor in de het boek doorlopende biografie van Alain Dufour, maar er is ook telkens een excurs aan gewijd. Onderzoekster dr. J.L.R. Ledegang-Keegstra schreef over de tragedie *Abraham sacrificiant* en de satire *Passavant*, prof. dr. M. te Velde, emeritus hoogleraar aan de Kamper Universiteit over zijn *Confession*.

Beza wordt ook de opvolger van de Franse dichter Clément Marot die 49 van de 150 psalmen had berijmd. Marot was hervormingsgezind, maar bleef actief in de hofcultuur – gelovig en werelds tegelijk, iets wat voor Calvijn en Beza een onmogelijke mogelijkheid was. Marot stierf in 1544. Een aantal dichters probeerde het werk van Marot te voltooien, maar ze voldeden niet aan

de eisen die Calvijn poëtisch en inhoudelijk stelde. Hij vertrouwde alleen Beza de voltooiing van het berijmde psalter toe. Zijn psalmteksten werden geen 'gedichten', maar berijmingen bedoeld om door de gemeente gezongen te worden. Toen hij destijds voor het eerst in Genève was aangekomen, had hij zondags een kerkdienst meegemaakt waarbij de verzamelde gemeente, ondersteund door het knapenkor, een psalm was gaan zingen. Hij was daar zo van onder de indruk geraakt dat hij dertig jaar later niet alleen nog precies wist hoe het hem toen te moede was geweest, maar ook welke psalm het was: Psalm 91. Mooie details zijn het in de excursen van Dick Wursten. Uit alles blijkt dat Beza een veelzijdig 'humanistisch' geleerde was: dichter en satiricus, theoloog, filoloog en pedagoog, jurist en diplomaat, en ook nog historicus. Geen wonder dat zijn invloed enorm was, ook op de Reformatie in de Nederlanden, via zijn studenten en zijn publicaties. Met zijn opvatting over rechtvaardig verzet tegen een tirannieke overheid heeft hij de opstand tegen Spanje gestimuleerd, met zijn predestinatieleer zorgde hij voor blijvende theologische discussie,

ook in de Dordtse strijd, en met zijn psalmberijming heeft hij tot vandaag de dag de gemeentezang beïnvloed en geïnspireerd.

Een prachtige biografie

Ik heb een fractie van de rijkdom van deze studie(s) over Beza laten zien, en ik ben nog niet verder dan pagina 80... Het boek vervolgt met Beza in Genève. Fraaie excursen bijvoorbeeld van prof. Van 't Spijker over het Colloquium van Poissy (1561), de brief aan de Romeinen, de Synode van La Rochelle en de Harmonia Confessionum (1581). Een leuke excurs van prof. E.A. de Boer over Beza als moderator van de Raad van predikanten. Prof. Van der Pol tekende voor twee excursen over de correspondentie en de persoonlijke contacten tussen Beza en de Nederlanden. Er is aandacht voor de predestinatieleer van Beza, zijn avondmaalsvroomheid, zijn strijd tegen ketterse polygamie, zijn ethiek, zijn publicatie *Over het recht van de magistraten over hun onderdanen*. We lezen fraaie opstellen over Beza als historicus, Beza en de klassieke oudheid, Beza en de kerkvaders, Beza als Frans literator, Beza en het onderwijs, Beza

en de universiteiten in de Noordelijke Nederlanden, Beza en de kerk. En nog veel meer – verreweg het meeste moet ik ongenoemd laten.

Het boek sluit af met literatuurverwijzingen, een verantwoording van de illustraties – ze zijn fraai! –, de personalia van de dertig geleerden die bijdragen verzorgden, een zaak-, personen-, plaatsnamen- en tekstregister en een lijst van de genoemde werken van Beza.

Kortom, uitgever Kok, de redacteurs en de dertig auteurs hebben ons een prachtige biografie van en een goed getroffen tijdsbeeld rond Théodore de Bèze bezorgd, de collega en opvolger van Calvijn in Genève. Een echte aanrader!

N.a.v.: Willem Balke, Jan C. Klok en Willem van 't Spijker (red.), *Théodore de Bèze, zijn leven, zijn werk*, Kok, Kampen, 2012, ISBN 9789043517928, 480 pag., (oorspr.) prijs € 39,90

112

STICHTING WOORD & WERELD

Wees nog wijzer

Nieuwe schriftstudies over Spreuken

Drs. Hans de Wolf

In dit nieuwe bijbelstudieboek van de hand van drs. Hans de Wolf worden vijftien spreuken uitgebreid behandeld. Er wordt gekeken wat er precies staat en hoe de betreffende spreuk in verschillende vertalingen is weergegeven. Vervolgens wordt nagegaan wat de betekenis en bedoeling van de spreuk was in de tijd dat die vorm kreeg. De schrijver gaat ook na wat hij ons nu vandaag nog te zeggen heeft.

Spreuken is bij uitstek het boek van de wijsheid. In het complexe leven van tegenwoordig hebben wij vaak wijsheid nodig, maar wij hebben daar ook vaak gebrek aan. Dit studieboek kan erbij helpen om mensen van de eenentwintigste eeuw tot wijze mensen te maken. En dat geldt niet alleen voor jonge mensen die nog aan het begin van hun leven staan, maar ook voor mensen van een gevorderde leeftijd, die het meeste van hun leven al achter de rug hebben.

Drs. Joh. de Wolf te Amersfoort is emeritus predikant.

Prijs bij abonnement € 9,50

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel voor € 11,95

Bestel via www.woordenwereld.nl/klantenservice (ook voor een abonnement)

Waar werd oprechter trouw

*Waar werd oprechter trouw
Dan tussen man en vrouw
Ter wereld ooit gevonden?
Twee zielen gloeiende aaneen gesmeed,
Of vast geschakeld en verbonden
In lief en leed.
De band die 't harte bindt
Der moeder aan het kind,
Gebaard met wee en smarte,
Aan hare borst met melk gevoed,
Zo lang gedragen onder 't harte
Verbindt het bloed.
Nog sterker bindt de band
van 't paar, door hand en hand
Verknocht, om niet te scheiden,
Nadat ze jaren lang gepaard
Een kuis en vreedzaam leven leidden,
Gelijk van aard.
Waar zo de liefde viel,
Smolt liefde ziel met ziel
En hart met hart tegader.
Die liefde is sterker dan de dood.
Geen liefde komt Gods liefde nader,
Noch schijnt zo groot.*

Joost van den Vondel

(fragment uit *Rei van Burghzaten* uit *Gijsbrecht van Aemstel*)

Een beroemde passage uit Vondels drama *Gijsbrecht van Aemstel*. Het speelt omstreeks 1300 en gaat over de belegering en verovering van Amsterdam door de omliggende steden, verenigd in de Kennemers en Waterlanders. Badeloch is de echtgenote van *Gijsbrecht*, het hoofd van de Amsterdammers. Zij is de verpersoonlijking van de huwelijksliefde, zoals die wordt gezegd door de Amsterdamse burchtbewoners. Deze schitterende woorden hebben nog steeds waarde en zijn gelukkig nog heel herkenbaar voor velen.

20e-eeuwse gedenkplaat te Wittenberg

Luther en het joodse volk

In dit herdenkingsjaar van de Reformatie wordt uiteraard veel aandacht besteed aan Maarten Luther. Tot het meest problematische en omstreden deel van zijn erfenis behoort zonder meer wat hij over de Joden heeft geschreven. De afgelopen jaren zijn er kerkgenootschappen geweest die daar officieel afstand van hebben genomen en verontschuldiging voor hebben aangeboden (zie overigens voor een kritische joodse reactie hierop de Persrevue van het februarinummer 2016). Ook wordt er in dit Reformatiejaar actie gevoerd voor de verwijdering van een antisemitische afbeelding op de buitenkant van de stadskerk in Lutherstad Wittenberg. Het RD van 15 mei meldt dat er zelfs een 'alliantie tot verwijdering van het reliëf in het Reformatiejaar 2017' actief is onder leiding van de predikanten Piehler en Krüger.

Het 700 jaar oude stenen reliëf op de Wittenberger stadskerk beeldt een varken uit met aan zijn tepels zuigende Joden, bekende antisemitische symboliek. De recent in het leven geroepen actiegroep wil vanaf morgen tot en met 21 juni elke woensdag van 15:00 tot 19:00 uur een stille 'maanwake' organiseren op het marktplein van Wittenberg en op die manier oproepen tot verwijdering

van de 'Judensau'. Wat de initiatiefnemers betreft, komt deze in een museum te staan. Weliswaar bevindt zich bij de stadskerk al een gedenkplaat waarop de achtergronden van het reliëf worden beschreven, maar Piehler en Krüger vinden dat de evangelisch-lutherse gemeente daarmee nog onvoldoende haar 'buitengewone afkeer van haar historische erfenis van antisemitisme zichtbaar maakt'.

In *De Waarheidsvriend* van 2 maart 2017 vond ik een inzicht gevend artikel: 'Luthers visie op de Joden'. Het is van de hand van dr. H.-M. Kirn (hoogleraar kerkgeschiedenis PTU Groningen). Er is bij Luther sprake van een behoorlijk verschil tussen zijn vroegere en latere uitlatingen over het joodse volk. Wat Kirn wil bestrijden, blijkt in de eerste regel van waar ik het artikel binnenstap:

Er loopt geen rechtstreekse lijn van Luther naar Hitler en de Shoah. De geschiedenis van de ontvangst van Luthers geschriften laat dit zien. Dat neemt niet weg dat Luthers theologisch gemotiveerde anti-judaïsme en zijn niet-racistische antisemitisme de vijandschap tegen Joden en jodendom versterkt hebben. Dat staat buiten kijf. Kort na de anti-Joodse pogroms van de

zogenoemde Kristallnacht in Duitsland in 1938 schreef de lutherse bisschop M. Sasse, vooraanstaand lid van de nazigerelateerde pressiegroep Deutsche Christen, in een antisemitisch pamflet: 'Op 10 november 1938, Luthers verjaardag, staan de synagogen in Duitsland in brand. (...) Op dit uur moet de stem worden gehoord van de man die (...) begon als een vriend van de Joden en gedreven door zijn geweten, gedreven door ervaring en realiteit, de grootste antisemiet werd van zijn tijd (...).'

Achteraf gezien was de lijn van de nazipogroms naar de Shoah, die drie jaar later in de oorlog begon, kort. Maar een rechtstreekse lijn van Luther naar de massamoord op het Joodse volk valt niet te trekken. Meer nog: er zijn genoeg redenen om in dit vraagstuk met de vroege Luther tegen de late Luther verzet aan te tekenen.

Daarbij moeten we helder voor ogen hebben dat Luther in eerste instantie bijbeluitlegger was en bleef. De vraag is derhalve relevant hoe Luther over 'Israël' en de Joden sprak in zijn bijbeluitleg en welke praktische consequenties in de omgang met Joden en jodendom hieruit voortkwamen.

Eerst schetst Kirn de jonge Luther (tot 1515). Van antisemitisme was geen

sprake. Wel van fel anti-judaïsme vanwege de afwijzing in het rabbijnse jodendom van Jezus als de beloofde Messias.

Nieuw perspectief

In de jaren tussen 1515/1516 en 1523 had een herziening van Luthers positie plaats. Gedurende zijn bestudering van Paulus' brief aan de Romeinen (9 - 11) ontdekte hij een nieuw perspectief: het verbond van God met zijn volk Israël en het 'mysterie' van de eschatologische 'redding' van Israël (Rom. 11:25), verstaan als bekering tot Christus. Dit zag Luther ook in andere bijbelse beloftes, zoals Hosea 3:4-5 en Hosea 5:12, voorspeld. In dit heilshistorische perspectief werd de christelijke compassie met 'heel Israël' benadrukt.

Hier liggen de wortels van Luthers vernieuwende gedachten in zijn geschrift van 1523 onder de titel *Dat Jezus Christus een geboren Jood is*. Aan de negatieve beoordeling van het rabbijns jodendom verandert niets. Maar Luther vraagt nu wel om een 'vriendelijke' omgang met de Joden van zijn tijd. In plaats van geweld en smaad, vervolging en bedreiging, zoals die van de kerkelijke inquisitie en van het uitzettingsbeleid van vele overheden sinds de late Middeleeuwen uitgingen, zouden de overheden de Joden meer vrijheden in het midden van de maatschappij moeten gunnen. Hierbij hoorden bijvoorbeeld de vrije keuze van hun woonplaats, het registreren van landbezit en het uitoefenen van de landbouw om de Joden alternatieven voor de gangbare geld- en kleinhandel te bieden.

Missionaire hoop

Dit waren ondanks hun fragmentarische karakter uitzonderlijke voorstellen. Maar: er ging een missionaire hoop achter schuil. Een nieuw overheidsbeleid leek de kans te bieden ook onder de Joden de 'honger naar het evangelie' te stimuleren.

Deze missionaire motivatie is tot de dag van vandaag altijd weer reden om Luthers voorstellen niet op waarde te schatten. Ten onrechte, naar mijn mening. Het is waar: Luther was

net zo min als de meerderheid van zijn tijdgenoten geïnteresseerd in het Joodse zelfverstaan. Hij dreigde in dit stadium echter evenmin met sancties, mocht zijn hoop niet in vervulling gaan. Doop en bekering waren geen voorwaarden voor verruimde maatschappelijke rechten van de Joden. Zo hield Luther bewust rekening met de mogelijkheid dat Joden gewoon Joden bleven. In zijn uitleg van het Magnificat (Luk. 1) schreef hij: christenen hebben de plicht de Joden met welwillendheid (mit Güte) op Christus te wijzen. Maar indien de Joden niet willen luisteren, 'laat hen hun gang gaan (...). Ook wij zijn niet allen goede christenen'. Achteraf bekeken is het jammer dat Luther zijn voorstellen niet verder heeft uitgewerkt. Ze bleven een randverschijnsel van zijn bijbeluitleg, in de vroege fase van de Reformatie. En toch klinkt hier een nieuwe visie door die trekken van een voormoderne vorm van 'Jodenemancipatie' vertoont, met méér en niet minder rechten voor de Joodse gemeenschap. Dit ging verder dan alles wat de toenmalige wetgeving in Duitsland te bieden had.

Apocalyptisch

Hoe kwam Luther nu van zijn aanvankelijke 'vriendelijke' houding tot zijn latere antisemitische uitspraken? Hoe kon zijn houding in haar tegendeel veranderen? Er bestaat geen eenvoudig antwoord op deze vragen, we beschikken wel over aanwijzingen.

De 'Judensau' te Wittenberg

Allereerst: het was niet Luthers reformatorische theologie zelf die veranderde,

maar haar concrete toepassing. Al sinds de Boerenoorlog (1524-1525) duidde hij de spanningen in de eigentijdse geschiedenis steeds meer in apocalyptische termen. Hij zag zichzelf en zijn aanhangers steeds meer betrokken bij de finale strijd tussen licht en duister, tussen God en de duivel in de eindtijd.

Degenen die Luther nu als 'vijanden' van Christus en het evangelie ontdekte, waren voor hem dienaars van duivelse machten: naast de rooms-katholieken onder de paus ('papisten'), de wederdoopers ('dwepers') en de moslims waren dit nu ook de Joden. Die laatsten kwamen nu niet meer vanuit Gods verbond in beeld, maar als bedreiging en als prototypen van gevaarlijk ongelof. In deze richting wijst al een mislukt privégesprek van Luther met drie rabbijnse geleerden in 1525-1526, over de kwestie van de Messias. Belangrijker nog was de boodschap van de Joodse bekeerling A. Margaritha in zijn boek over het Joodse geloof (1530-1531). Deze klonk in een tijd van hoogoplopende eindtijdverwachtingen, óók onder Joden. Luther maakte in zijn latere anti-Joodse geschriften veelvuldig gebruik van dit boek. Margaritha herhaalde de beschuldiging dat de Joden in hun vroomheidspraktijk (gebeden) en dagelijks gedrag door haat tegen Christus en de christenen gedreven werden. Deze vorm van polemiek zette de deur open voor anti-semitische beïnvloeding. Zelf had Luther geen nadere kennis van het jodendom.

Polemiek en geweld

Luther bleef tot het eind van zijn leven in eerste instantie bijbeluitlegger. Zo was de hele reeks van zijn anti-Joodse geschriften, waaronder het geschrift *Van de Joden en hun leugens* (1543), gewijd aan de verdediging van een christocentrische en trinitarische interpretatie van de Hebreeuwse Bijbel. De exegese ging nu echter gepaard met grove polemiek, die Joden ronduit als 'ketteren van het Oude Testament'

wegzette. Beledigende middeleeuwse motieven als de Judensau (afbeelding van Joden met varkens) werden niet geschuwd om de rabbijnen bespottelijk te

maken. Een reliëf met de Judensau was al sinds de vijftiende eeuw aan de stadskerk van Wittenberg te zien en daar bevindt het zich nog steeds. Daarnaast blies Luther de fatale beschuldiging van rituele moord op christenkinderen nieuw leven in. Deze beschuldiging had de vroege Luther uitdrukkelijk als een mythe verworpen.

Het bleef niet bij polemiek. Luther adviseerde de overheden tot inzet van bruut geweld, zoals brandstichting in synagogen, vernietiging van woonhuizen, het wegnemen van gebeds- en studieboeken, een leerverbod voor rabbijnen en – nu anders dan in 1523 – de dwang tot ‘nuttig’ werk in de landbouw in plaats van geld- en kleinhandel. Volgens dit advies zouden de Joden in een paria bestaan terecht moeten komen, die in feite trekken van slavernij aannam.

Als zodanig waren deze voorstellen vroegmodern-antisemitisch. Geen ervan was nieuw, ze behoorden tot de laatmiddeleeuwse houding, vooral van bedelmonniken. Daartoe behoorde tevens een laatste alternatief: de uitzetting van Joden.

Persoonlijke mening

Het lijkt erop dat dit het eigenlijke doel van Luther vormde. Hier voegde hij zich bij een gangbare politieke praktijk, die in de late Middeleeuwen in heel Europa meer regel dan uitzondering geworden was. Luthers massieve antisemitische uitingen kwamen voor velen onverwacht. Andere reformatoren reageerden dan ook negatief – hoewel zijn critici uit Zürich, Straatsburg, Genève en Neurenberg zich vooral ongemakkelijk voelden vanwege de grove stijl van Luthers pole-

miek. Ze waren minder bezorgd over de inhoud en de exegetische context. Het moge duidelijk zijn: Luther kende geen racistisch antisemitisme en hij heeft ook niet tot het vermoorden van Joden en – tenminste niet rechtstreeks – tot pogroms opgeroepen. Hij heeft zijn late anti-Joodse voorstellen expliciet als zijn persoonlijke mening uitgedrukt en voor niemand verplicht gesteld. Maar dat betekent niet dat ze zonder gevolgen bleven.

Gevolgen

De ontvangst van Luthers uitlatingen over de Joden laat een dubbel beeld zien. Aan de ene kant staan de late geschriften. Deze hebben, vooral in de zestiende en zeventiende eeuw, in verschillende gevallen het uitzettingsbeleid van overheden aangemoedigd en argumenten aangereikt voor beperkende maatregelen tegen Joden. Zeker hebben ze ook bijgedragen aan negatieve beeldvorming. Aan de andere kant staat Luthers vroege geschrift van 1523. Op de daarin uitgedrukte boodschap van een ‘vriendelijke’ omgang met Joden en jodendom beriepen juist diegenen zich die het traditionele concept van (beperkte) tolerantie en vrijheid van religie wilden verdedigen. Deze houding werd in het bijzonder verspreid door het piëtisme, met zijn interesse voor zending onder Joden.

Het gevolg hiervan was dat Luthers late geschriften over de Joden weliswaar niet helemaal in vergetelheid raakten, maar geen noemenswaardige rol meer speelden in het opkomen en verspreiden van het racistisch antisemitisme in de negentiende eeuw, dat nog weer een eeuw later bepalend werd voor de nationaal-

socialistische ideologie. Eerst vanaf de late negentiende eeuw – en dan vooral in de nazitijd – misbruikten lieden als Sasse de late Luther voor de eigen doeleinden. Ook de positie van de vroege Luther bleef echter in herinnering, en dan als symbool van tolerantie en religieuze vrijheid. Zo deden zelfs Joodse intellectuelen een beroep op de vroege Luther om hun stem te verheffen tegen het groeiende antisemitisme.

Kritische bezinning

Het mag tragisch genoemd worden dat deze stemmen in protestantse kringen nauwelijks gehoor vonden. Een (zelf-)kritische bezinning op dit droevige falen in kerk en theologie kwam na de Shoah maar langzaam op gang. Sinds de jaren tachtig hebben lutheranen zich met officiële verklaringen van Luthers antisemitische uitspraken gedistantieerd, met de intentie het antisemitisme van alle tijden tegen te gaan.

Dit blijft tot vandaag een opdracht voor alle christelijke theologie, net als om ‘met Luther tegen Luther’ in debat te gaan.

Vrouw, ambt en Nader Bekeken

Deze Persrevue stel ik samen terwijl het nog enkele weken duren zal voordat besluitvorming van de GS Meppel te verwachten is over een van de gevoeligste en meest omstreden dossiers die op de synodetafel ligt: vrouw en ambt. Al verschillende keren attendeerde ik op artikelen in bladen of op internetblogs hierover. In april jl. schreef ds. Henk Sie-

gers over deze discussies in een tweetal artikelen in het *Gereformeerd Kerkblad*. In het tweede artikel geeft hij aandacht aan het boek *Zonen & dochters profeteren*. In het eerste artikel (‘Man/vrouw – een debat’, 21 april 2017) komt ons blad ter sprake. Of eigenlijk één artikel eruit, namelijk de Kroniek van ds. Kees van Dijk uit ons januarinum-

(‘Met je tijd mee’). Siegers signaleert eerst de grote tegenstellingen rond dit onderwerp. Hij bepleit een open debat bij een open Bijbel. Iets kan wel eeuwenlang voor bijbels aangezien zijn, maar nadere schriftstudie kan aan het licht brengen dat zo’n overtuiging helemaal niet zo bijbels was als altijd gedacht werd en daarom wijziging

behoeft. Juist op dit punt meent hij dat ds. Van Dijk in ons blad de discussie allesbehalve gediend heeft. Ik laat eerst ds. Siegers aan het woord:

Standpunt staat vast

Je kunt natuurlijk op grond van de Bijbel er stellig op overtuigd zijn dat de vrouw allerlei taken in de kerk mag vervullen, maar geen ouderling mag zijn. Je hebt daarvoor je argumenten en deelt die met anderen. In hoeverre

altijd en overal op basis van die aanwijzing geleerd.' Van Dijk trekt dan de lijn van Luther naar vandaag en stelt dat we dreigen te verliezen wat toen bewerkstelligd werd: 'Het gezag van de Schrift boven alles verwatert', en hij vraagt zich af 'of we nog met dezelfde grondhouding als de vaders de Bijbel lezen (...). De kerk neemt beslissingen, in vrijheid. En die kerk meent, geleid door de Geest van God, andere beslissingen te kunnen nemen dan de apostelen ons voorschrijven

wil je of kun je nog met een open mind luisteren naar wat die ander naar voren brengt in het debat hierover? Sta je nog open voor argumenten die een andere richting wijzen? Het blad Nader Bekeken zit heel sterk op de lijn dat de vrouw niet in het ambt mag. Die overtuiging is te respecteren. Maar hoe ga je dan in debat? Nu gaat het mij niet om alle artikelen, maar van het artikel van ds. C. van Dijk in januari (hij noemt het een 'hartenkreet') dacht ik: zo voer je geen debat binnen de kerk. Ik geef even wat door uit dit artikel: 'De benadering van het thema "vrouw en ambt" staat me ernstig tegen (...), ik wil ertegenin. Omdat ik het Woord trouw wil blijven, waarin sprake is van een koppositie (...) van de man boven de vrouw, uitgedrukt in het weren van zusters uit het bijzondere ambt. Zo heeft de apostel Paulus het voorgeschreven. Zo heeft de kerk dat

in het Woord (...). Daar gaat het echt mis volgens hem, en dat heeft niets met ouderwetsheid te maken, 'maar eenvoudig met het bijbellezen dat de kerk eeuwenlang heeft gekenmerkt (...), de Here verbiedt het dat vrouwen leidinggevende posities in de kerk innemen'. Terecht vindt Van Dijk dat de discussie moet plaatsvinden bij een open Bijbel, zoals het ook ten tijde van Luther moest gebeuren, maar kun je dan zonder meer stellen dat Paulus voorschrijft dat vrouwen geweerd moeten worden uit het ambt en dat de Here verbiedt dat vrouwen leiding geven? Want als dat waar is, is er geen discussie mogelijk toch? Zeg dan, dat het naar jouw mening zo is. Hij wil in de kerk 'volop ruimte geven om grondig door te spreken over wat in het synoderapport (over M/V en ambt, hjs) wordt geleerd'. Daar ben ik het helemaal mee eens, maar voor mij is de vraag: hoe

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Voorzitter Dr. ir. H.B. Driessen
Secretaris W. Hindriks
Penningmeester W.A. Dreschler

Redactie Nader Bekeken

Hoofdredactie Dr. P. Boonstra
Eindredactie Drs. G. den Dulck
M.J.A. Zwikstra-de Weger
Redactie Ds. S.M. Alserda
Dr. A. Bas
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel. 050 - 5344508
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds. J. Beekhuis, Hoogeveen
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Zwijndrecht
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Drs. B.P. Hagens, Soest
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Rijnsburg
Ds. R.Th. Pos, Rijnsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Veenendaal
Dr. W.F. Wisselink, Almelo
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Waardhuizen

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Grijskerk
Internet: www.woordenwereld.nl
Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar

Druk: Koninklijke BDU Barneveld

Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar. Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden, tel. 0341-565 499

Opgave en vragen over abonnementen:

Abonnementen (nieuw, wijziging, beëindiging):

1. via internet:
www.woordenwereld.nl

2. schriftelijk:

Woord en Wereldabbonneeservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn, woordenwereld@spabonneeservice.nl of naderbekeken@spabonneeservice.nl

3. telefonisch:

0172 - 47 60 85.

Beëindiging abonnement:

Via www.woordenwereld.nl, per post of per telefoon (gegevens hierboven), tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten kunt u melden op www.woordenwereld.nl/klantenservice

Kijk voor **meer informatie** en uitgebreide **abonnementsvoorwaarden** op www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:

Nader Bekeken	€ 36,00
Nader Bekeken + vier cahiers	€ 71,00
Nader Bekeken studenten	€ 21,50
Nader Bekeken PDF	€ 21,50
Nader Bekeken PDF (buitenland Europa)	€ 31,50
Nader Bekeken PDF (buitenland overig)	€ 41,00
Cahiers bij abonnement (per jaar)	€ 38,00
Cahiers, losse verkoop	€ 11,95

Bankrekeningnummer: NL 75 INGB 0007 2255 58

Bic-code: INGBNL2A

Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso). Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,-

Bankrekeningnummer voor **giften**: NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

ISSN 1380 - 3034

spreek je door. Ik meen dat ds. Van Dijk veroordelend spreekt over kerkleden die een andere mening over M/V zijn toegedaan. Ze hebben in rapporten en boeken ook vanuit de Bijbel willen spreken, en daarbij andere lijnen gevonden dan de bekende afwijzende. Maar mag je dan suggereren dat zij van Gods Woord afwijken en niet meer het gezag van de Bijbel boven alles stellen? En mag je de kerk, die een op de Bijbel gefundeerde uitspraak zou doen dat vrouwen wel in het ambt mogen dienen, al van tevoren veroordelen dat ze van de apostelen afwijkt? Ik vind het jammer dat op deze wijze het debat wordt vertroebeld. Hier is de discussie niet mee gediend.

Ds. Siegers schrijft van zijn artikelen dat hij daarin op het debat man/vrouw wil ingaan. Dan vind ik het een tamelijk onbegrijpelijke keuze dat hij van *Nader Bekeken* alleen het artikel van ds. Van Dijk uitkiest. Niet omdat ik dat artikel de aandacht niet waard vind (het was en is uit mijn hart gegrepen), maar het had helemaal niet de bedoeling om een inhoudelijke bijdrage aan het debat te leveren. Hij schreef in het eerste nummer van het jaar een korte vooruitblik op het jaar. Een jaar waarin synodebesluiten verwacht worden met mogelijk ingrijpende gevolgen voor onze kerken. En hij is open over hoe hij dit zelf beleeft. In het jaar waarin we ook 500 jaar Reformatie herdenken, heeft hij de grote zorg dat het reformatorische

Sola Scriptura in geding is onder ons, bijvoorbeeld in het debat over vrouw en ambt. Het lijkt me toe dat iemand die zorg net zo goed publiek mag uiten, als dat ds. Siegers publiek mag maken dat hij er anders over denkt. Hij signaleert wel dat ds. Van Dijk zijn artikelje een 'hartenkreet' noemt, maar hij had de eerlijke beeldvorming bij zijn lezers

meer gediend door de passage te citeren waarin die uitdrukking voorkomt. Ds. van Dijk schreef namelijk: 'In een volgend nummer hopen we als redactie uitgebreid over het thema vrouw en ambt te argumenteren. In deze Kroniek blijft het wat bij een hartenkreet.' De moeite van ds. Siegers lijkt er vooral in te zitten dat Van Dijk veroordelend spreekt over voorstanders van de vrouw in het ambt, terwijl die toch net zo goed argumenteren uit de Schrift. Deze benadering treft me bij meer scribenten. Het zal en het moet zo zijn dat we onderhand beide standpunten even gereformeerd moeten vinden omdat beide zich op de Schrift beroepen. Dat het Sola Scriptura in geding zou zijn, mag je niet meer vinden. Maar ons blad heeft in diverse bijdragen proberen te laten te zien dat dit toch echt te simpel

voorgesteld is. Ook met de oprechte intentie het Sola Scriptura te honoreren kun je tot een standpunt komen of een hermeneutiek hanteren die het tegenovergestelde als effect heeft.

In zijn tweede artikel (28 april 2017) neemt Siegers wel de moeite om inhoudelijk het nodige door te geven van de argumentatie uit *Zonen & dochters profeten* en er hier en daar op in te gaan. Maar over alles wat in ons blad naar voren is gebracht, horen zijn lezers niets. Ook na het dikke themanummer van februari is er nog een heel rijtje bijdragen verschenen. Ik denk met name aan die

van dr. Dolf te Velde in het maartnummer en van dr. Pieter Boonstra en ds. Henk Room in het aprilnummer. En het ging ds. Kees van Dijk er nu juist om nadrukkelijk aandacht te vragen voor wat in ons blad verschijnen zou. Maar geen woord daarover bij ds. Siegers. En dan vraag je je toch in gemoede af: welke dienst heeft ds. Siegers zelf hiermee nu aan de discussie bewezen?

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

@NaderBekeken

www.facebook.com/naderbekeken

www.woordenwereld.nl